MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Mezinárodní vztahy

Role vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska

Magisterská práce

Bc. Klára Ohrazdová

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Pšeja, Ph.D.

UČO: 414862

Obor: Mezinárodní vztahy

Imatrikulační ročník: 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Brně dne …….....… ……..

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Pavlu Pšejovi, Ph.D. za pomoc, trpělivost, rady a odborné vedení práce. Velký dík patří také mé rodině, která mne během celého studia všestranně podporovala.

Anotace

Diplomová práce *Role vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska* je analýzou a následnou komparací rolí jednotlivých vybraných vnitřních aktérů, kteří se zásadním způsobem podíleli na procesu demokratizace ve Španělsku v letech 1969 až 1982. Práce si klade za cíl analyzovat následující aktéry: politické elity, které zahrnují krále Juana Carlose I. a premiéra Adolfa Suáreze; církev, a to zejména roli kardinála Vicenta Enrique y Tarancóna; armádu, kde se autorka zaměří především na generála Manuela Gutiérreze Mellada, a na lídra komunistické strany Santiaga Carrillu. Dále se bude práce snažit nalézt na základě komparace odpověď na to, do jaké míry se lišilo zapojení jednotlivých aktérů.

Klíčová slova: Španělsko, demokratizace, vnitřní aktéři, Juan Carlos, Suárez, Tarancón, Mellado, Carrillo

Abstract

The diploma thesis *The role of internal actors in the process of democratization of Spain* is an analysis and the comparison of the roles of the selected internal actors who have played a major role in the process of democratization in Spain between 1969 and 1982. The aim of the thesis is to analyse the following actors: political elites that include King Juan Carlos I. and Prime Minister Adolfo Suárez; the Catholic Church, especially the role of cardinal Vicente Enrique y Tarancón; the army, where the author focuses mainly on general Manuel Gutiérrez Mellado, and the communist leader Santiago Carrillo. The diploma thesis, on the basis of the comparison, will try to find out how the involvement of the actors differed.

Key words: Spain, democratization, internal actors, Juan Carlos, Suárez, Tarancón, Mellado, Carrillo

Obsah

1. Úvod 6

2. Metodologie 9

3. Teoretická část 14

3. 1 Demokracie 14

3. 2 Demokratizace 15

3. 3 Demokratizační vlny 19

4. Empirická část 22

4. 1 Aktér – Politické elity 22

4. 1 a) Král Juan Carlos 22

4. 1 b) Adolfo Suárez 31

4. 2 Aktér – Církev – Vicente Enrique y Tarancón 40

4. 3 Aktér – Armáda – Gutiérrez Mellado 47

4. 4 Aktér – Komunistická strana – Santiago Carrillo 54

5. Komparace aktérů 61

6. Závěr 68

7. Použité zdroje a literatura 71

7. 1 Primární zdroje 71

7. 2 Sekundární zdroje 74

1. Úvod

Španělský přechod k demokracii je v mnoha ohledech paradigmatickým příkladem tranzice paktem či sjednáním a rychlou a úspěšnou demokratickou konsolidací. Téma demokratického přechodu Španělska by se mohlo jevit jako téma již badatelsky vyčerpané. Nicméně to tak není a daná problematika stále nabízí aspekty, na něž je možné výzkum zacílit a podrobně se jim věnovat. Jedním z nich je i role vnitřních aktérů procesu demokratizace. Právě na to bude zaměřena tato diplomová práce přinášející analýzu změny režimu v závislosti na rolích vnitřních aktérů procesu demokratizace, a tím pádem i do určité míry specifický a originální úhel pohledu na téma španělského přechodu k demokracii.

Jelikož je proces demokratizace ve Španělsku poměrně široký pojem, je nutné jej specifikovat a konkrétně časově ohraničit. Pro účely zkoumání této diplomové práce bylo proto zvoleno časové vymezení, a to mezi roky 1969 až 1982. Rok 1969 je chápán jako počátek poslední etapy Francova režimu, tedy takzvaného období pozdního frankismu, a v roce 1982 byl finálně završen a stabilizován demokratický režim ve Španělsku.

Ustanovení demokratického režimu není možné bez příznivých podmínek, a to nejen z hlediska sociálního a ekonomického. Kromě těchto vnitřních, respektive vnitrostátních podmínek, totiž musí panovat příznivé vnější podmínky. Pakliže jsou veškeré tyto vnější i vnitřní podmínky příznivé, je možné mluvit o situaci příznivé pro přechod k demokracii čili k začátku procesu demokratizace. Samotné podmínky ale pro úspěšný demokratizační proces nestačí. I kdyby byly veškeré okolnosti sebelepší, bez aktérů, kteří mají o demokratizaci země zájem a aktivně ji řídí, by ke vzniku demokracie v dané zemi s největší pravděpodobností nikdy nedošlo. Je nezbytně nutné, aby aktéři, nebo alespoň někteří z nich, měli zájem na tom, aby se demokratizace země uskutečnila, a následně aby tito aktéři byli ochotni provést všechny potřebné kroky, které k této demokratizaci povedou. Právě zkoumání jednotlivých aktérů demokratizačního procesu, jejich cílů a nástrojů, které k prosazování užívají, je pro tuto práci klíčové.

Tato diplomová práce si klade za cíl připravit a přinést analýzu a následnou komparaci rolí jednotlivých vybraných vnitřních aktérů, kteří se zásadním způsobem podíleli na procesu demokratizace ve Španělsku. Výzkum vnějších aktérů demokratizačního procesu Španělska není z tohoto hlediska relevantní, a proto ani není předmětem této diplomové práce.

Samotná diplomová práce se bude skládat ze čtyř hlavních částí. První z nich bude metodologie. V této části budou popsány metody, jak autorka pracovala. Na základě komparativní metody bude vymezen zejména cíl práce, následně budou formulovány výzkumné otázky, popsány a vymezeny jednotlivé případy a stanovena vlastní kritéria pro výslednou analýzu těchto případů a její vymezení na časové ose. Výzkumné otázky budou pro účely této diplomované práce formulovány následujícím způsobem.

1. Jakou roli hráli jednotliví vnitřní aktéři v přechodu k demokracii ve Španělsku?

2. Jak se odlišovalo zapojení jednotlivých vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska?

Proč bylo zvoleno právě toto znění otázek, včetně dalších podrobností, bude uvedeno právě v metodologické části práce.

Další, tedy druhá část práce, bude obsahovat teorii. V této takzvané teoretické části diplomové práce budou definovány nezbytné základní koncepty, na kterých bude tato práce dále stavět a kterým se bude věnovat. Těmito koncepty se rozumí demokracie a teorie demokratizace. Teprve na základě propracované teorie je možné pokračovat s vlastním výzkumem v empirické části práce.

Empirická část práce bude věnována především vybraným vnitřním aktérům, kteří na průběhu změny režimu ve Španělsku participovali. Ti byli v průběhu španělské demokratické tranzice notně diverzifikováni a jejich role ve změně režimu byly odlišné. Pro účely této diplomové práce byli vybráni následující aktéři. Politické elity, které budou zahrnovat krále Juana Carlose I. jako zástupce královské rodiny a Adolfa Suáreze, prvního demokraticky zvoleného premiéra Španělska. Církev, a to zejména roli kardinála Vicenta Enrique y Tarancóna. Armáda, kde se autorka zaměří především na generála Manuela Gutiérreze Mellada, a jako poslední aktér byl vybrán lídr komunistické strany Santiaga Carrillo, jako zástupce frankistické opozice. V každém jednotlivém případě bude důležité porozumět podstatě daného aktéra a tím pádem i jeho roli v demokratizaci Španělska.

Poslední závěrečná část práce bude provádět již samotnou komparaci vybraných vnitřních aktérů a jejich role v celém procesu. V samotném závěru práce budou shrnuty dosažené poznatky z předchozích kapitol a bude vyhodnoceno naplnění vytyčených cílů práce.

Téma bylo zvoleno s ohledem na osobní zájem autorky o danou problematiku, o historii i politické uspořádání Španělska a o celou zemi jako takovou. Při práci autorka využila jazykových znalostí a vycházela především ze španělské odborné literatury.

2. Metodologie

Z metodologického hlediska je práce koncipována jako komparativní případová studie, využívající kvalitativní metody sociálně-vědního výzkumu. Ta, na rozdíl od jedno případové studie, zkoumá dva nebo několik případů a provádí jejich srovnávací analýzu. Metoda komparativní studie je již mnoho let jednou z hlavních kvalitativních metod v sociálních vědách, a to zejména v oboru mezinárodních vztahů a v politologii. (Karlas 2008, 62) Komparativní studie je využívaná pro tři specifické cíle: 1) souběžný výklad teorie, 2) makro kauzální analýzu a 3) kontrast kontextů. (Karlas 2008, 65) Pro tuto práci bude využita třetí metoda, tedy metoda „kontrast kontextů“, která představuje empiricky zaměřený typ výzkumu. Cílem je analýza zkoumaného souboru případů jako takových, nevytváří nová zobecnění či nevyvozuje teoretické závěry. Smyslem srovnání více případů je odhalení specifických rysů jednotlivých případů. (Karlas 2008, 67) Pro komparativní analýzu je klíčový vhodný výběr případů. Případ je definován jako „dostatečně ohraničený aspekt historické epizody či dostatečně ohraničená epizoda sama o sobě.“ (Kořan 2008, 32)

Pro dodržení komparativní metody je nutné splnit základní pravidla, která se využívají v tomto typu metody. Dle Říchové je nutné: 1) definovat objekt komparace, 2) určit cíle komparace a 3) stanovit kritéria pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezit komparaci k časové ose. (Říchová 2000, 79)

2.1 Cíle práce

Diplomová práce bude komparovat vybrané vnitřní aktéry, kteří se podíleli na demokratizačním procesu, a bude se snažit zjistit, jaký měli vliv a jakým způsobem přispěli k demokratizaci Španělska. Dále se autorka bude v rámci práce snažit nalézt odpověď na to, do jaké míry se lišilo zapojení jednotlivých aktérů do celého procesu. Oporou práce budou teoretické přístupy zabývající se demokratizací, a to zejména tranzitivní přístup. Tento přístup vysvětluje přechod k demokracii jako vědomý konstrukt zainteresovaných aktérů. Demokratizaci chápe jako proces, v kterém je kladen důraz na interakce, pakty a na analýzu vyjednávání vedenou elitami nedemokratických režimů a opozice. (Grugel 2002, 56-58) Postupně tak práce bude analyzovat jednotlivé aktéry a bude se snažit pochopit jejich podstatu a roli v procesu demokratizace Španělska. Základní výzkumné otázky práce jsou stanovené takto:

1. Jakou roli hráli jednotliví vnitřní aktéři v přechodu k demokracii ve Španělsku?

Zodpovězení této otázky přiblíží dílčí analýzy chování jednotlivých aktérů ve sledovaném období a pomůže zachytit danou problematiku v celé její komplexnosti.

2. Jak se odlišovalo zapojení jednotlivých vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska?

Na základě komparace zapojení jednotlivých vnitřních aktérů bude zjištěno, zda a jak se odlišovalo jejich zapojení a v čem byl jejich přístup odlišný.

2.2 Výběr případů

V práci je nutné vymezit zkoumané případy, aby svým rozsahem naplňovala koncept a požadavky diplomové práce. Tato práce se zaměří na analýzu vnitřních aktérů, kteří sehráli roli v procesu demokratizace Španělska. Bez ohledu na unikátní podmínky každé země hrály v Evropě (Itálie, Řecko, Španělsko, Portugalsko, Turecko) po druhé světové válce důležitou úlohu faktory národní, zatímco mezinárodní prostředí zaujímalo roli nepřímou či marginální. (Dvořáková and Kunc 1994, 30) Klíčové budou čtyři skupiny případů. V rámci těchto skupin pak budou rozebrány a analyzovány i konkrétní osobnosti, které sehrály v procesu demokratizace Španělska hlavní roli.

Postupně tak práce bude analyzovat politické elity, které budou zahrnovat krále Juana Carlose I. jako zástupce královské rodiny a Adolfa Suáreze prvního demokraticky zvoleného premiéra Španělska. Podle mnohých teorií, jmenovat lze například Karlovou a Schmittera, je španělská tranzice klasickým případem přechodu paktem, v kterém hrají hlavního hybatele změn právě elity. A proto byly zvoleny dvě nejvýraznější osobnosti španělského přechodu, kterým je připisována velká role na utvoření demokracie v zemi. Církev, kde se autorka zaměří zvláště na roli kardinála Vicenta Enrique y Tarancóna. Církev byla vybrána z toho důvodu, že hrála velkou roli ve frankistickém režimu. Franco rád zdůrazňoval své katolictví, katolická mentalita byla jedním z výrazných legitimačních zdrojů jeho vlády. Tato role se ale s posledními lety režimu začala měnit, role církve byla důležitá proto i v období tranzice a zapříčinil se o to právě kardinál Tarancón. Armádu, a to zejména generála Manuela Gutiérreze Mellada. Armáda byla druhým pilířem Francova autoritativního režimu. Během tranzice se však rozdělila na dva tábory. Jeden stále podporoval frankistické instituce, tedy silnou roli armády zemi a druhý tábor včele s Gutiérrezem Melladou, který zastával pozici

demokrata v armádě. Roztříštěnost armády a role Gutiérreze Mellady je proto důležitou postavou v demokratizačním procesu. Posledním zkoumaným aktérem bude zástupce frankistické opozice a lídr komunistické strany Santiago Carrillo. Komunistická strana byla hlavní opoziční stranou, která během Francova režimu fungovala v exilu, a proto je její přítomnost v demokratizačním procesu a při fungování nového režimu nezbytná pro prokazatelnost odpoutání se od starého režimu.

2. 3 Časové ohraničení práce

Práce bude časově ohraničena na období španělské historie od roku 1969 až do roku 1982. Nicméně v práci budou nastíněny i některé důležité okamžiky, které předcházely zkoumanému období a které je nutno zmínit pro lepší pochopení a ucelené vnímání dané problematiky.

Časové vymezení procesu demokratizace ve Španělsku umožní zachytit proměnu jednotlivých případů. Proces demokratizace však není lehké časově ohraničit. Velmi často je v literatuře uváděn jako počátek demokratizačního procesu ve Španělsku rok 1975. V tomto roce došlo ke klíčovým událostem, kterými byly úmrtí generála Francisca Franca a jmenování nového krále Juana Carlose na španělský trůn. Nicméně aby bylo možné dojít k objektivním závěrům, je práce časově vymezena na období od roku 1969, kdy započala poslední etapa Francova režimu, tzv. pozdní frankismus. V roce 1969 generál Franco jmenoval svým nástupcem Juana Carlose Bourbona, který obdržel titul prince španělského. (Ley 62/1969, de 22 de julio, por la que se provee lo concerniente a la sucesión en la Jefatura del Estado 1969) Tento krok byl klíčový pro další události v zemi. Je nezbytné zabývat se situací, která bezprostředně předcházela samotné tranzici. Analýza posledních let Francova režimu je velmi důležitá zejména z toho důvodu, že v posledních letech jeho moc již začala upadat. Začaly se objevovat první větší známky odporu proti autoritativnímu režimu, země procházela celospolečenskou krizí a jednotliví vnitřní aktéři, kteří následně usilovali o proces demokratizace a stali se hybateli tohoto procesu, se již začali projevovat. Práce, respektive samotné zkoumání, se zaměří až na dobu do roku 1982, v kterém byla dovršena stabilizace demokratického režimu ve Španělsku.

2. 4 Stanovení kritérií komparace

Pro komparaci je nutné vymezit kritéria, aby bylo možné v dílčích analýzách vnitřních aktérů zachytit komplexně danou problematiku. Tato kritéria umožní do prováděné analýzy zahrnout časové vymezení práce a zachytit tak případnou změnu chování jednotlivých aktérů. V úvodu analýzy každého aktéra bude krátce nastíněna jeho charakteristika. Samotná analýza se zaměří na dvě konkrétní kritéria:

1. Cíle aktéra v procesu demokratizace Španělska. Autorka se pokusí nalézt cíle jednotlivých aktérů, které je vedli k tranzici.

2. Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období. Autorka se v této části práce zaměří vždy na konkrétní nástroje, které aktéři užívali v prosazování svých cílů.

2.5 Sběr dat

Kvalitativní výzkum využívá různé metody sběru dat. Tato diplomová práce bude využívat data jak z primárních zdrojů – španělských dobových dokumentů, tak i ze sekundární relevantní literatury. Analýza těchto textů bude hlavní metodou sběru dat. Primární data budou pocházet zejména z dobových španělských dokumentů – zákonů, deklarací či nót etc., které přispěly či ovlivnily demokratizaci ve Španělsku. Dále budou použity veřejné projevy jednotlivých vnitřních aktérů během zkoumaného období a volně dostupné rozhovory s aktéry. Ze sekundární literatury budou využity publikace a studie věnované tematice demokratizace Španělska a relevantní novinové články. V neposlední řadě budou použity teoretické publikace zabývající se demokracií a demokratizací.

2.6 Limity práce

Jak je zřejmé z výzkumného zaměření práce, není možné pokrýt všechny aspekty, které měly vliv na proces demokratizace Španělska. Tato práce se zaměřuje dle tranzitivního přístupu pouze na její vnitřní aktéry a nebere ohled na další aspekty či faktory. Problematicky lze nahlížet i na výběr případů. Ty jsou pro účely práce rozděleny do čtyř základních skupin,

u kterých je kladen důraz na konkrétní osobnosti, které byly v rámci dané skupiny pro demokratizační proces nejdůležitější, a jejich vliv na něj byl nejvýraznější. Pokud by se práce měla podrobně zabývat ještě dalšími vnitřními aktéry, dalece by to přesahovalo požadované limity stanovené pro diplomové práce.

3. Teoretická část

Následující část tvoří teoretické pozadí práce a představuje pro výzkum důležité teoretické koncepty a vztahy mezi nimi. Tato kapitola se bude zabývat teorií tranzice, demokracií a demokratizací. Tyto teorie jsou zásadní a stěžejní pro tuto práci, a proto je nutné je podrobně konceptualizovat. Nejprve budou teorie všeobecně představeny a poté bude teorie demokratizace aplikována na konkrétní případ Španělska. Ač si práce klade za cíl komparaci vybraných vnitřních aktérů, kteří se podíleli na demokratizačním procesu, je nezbytná stručná deskripce procesu pro lepší pochopení podstaty a úlohy jednotlivých aktérů. Na základě tohoto pak může být následně proveden vlastní výzkum v empirické části této diplomové práce.

3. 1 Demokracie

Demokracii jako pojem je velmi těžké vymezit. Existuje velké množství definic a významů, ve kterých je tento pojem používán. Je tedy vhodné na tomto místě představit alespoň některé pohledy na demokracii tak, jak je chápou různí autoři. Slovo demokracie vzniklo z řeckého demos a kratia, demos znamená lid a kratia vládu či moc. Základním význam pojmu demokracie je tedy „vláda lidu“. (Dahl 1995, 9)

Lze nalézt celou řadu odlišných přístupů a definic, které vysvětlují pojem demokracie. Mezi vědci neexistuje shoda na jednotném vymezení pojmu demokracie, a proto zde bude představeno několik definic. Jedna z nejznámějších definic demokracie pochází od Abrahama Lincolna, který v roce 1863 ve svém projevu označil demokracii jako „vládu lidu, prostřednictvím lidu a pro lid.” (Lincoln 1863) Nicméně i tato definice je velmi problematická a lze ji interpretovat různými způsoby. Na to upozornil Giovanni Sartori, který velmi kriticky analyzoval možné výklady této definice. Podle Sartoriho je problematická již první složka definice, a to „vláda lidu“. Je možné ji vykládat tak, že lid si vládne sám, lid je pouhým objektem vlády, či že vláda odvozuje svoji zákonnost ze souhlasu lidu. (Hloušek and Kopeček 2003, 16-17)

Joseph Schumpeter předložil nejdůležitější moderní formulaci pojetí demokracie v roce 1942 ve svém spisu *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Podle Schumpetera „demokratická metoda, je takové institucionální uspořádání sloužící k přijímání politických rozhodnutí, v němž jednotlivci získávají moc rozhodovat v konkurenčním boji o volební hlas lidu.“ Schumpter tedy staví na široké politické soutěživosti a občanské participaci.

(Schumpeter 2004, 169) Podle Huntigtona je pro demokracii ústředním procesem výběr vedoucích představitelů pomocí soutěživých voleb, v kterých hlasují lidé, kterým pak tito představitelé vládnou. (Huntington 2008, 15)

Koncepcí polyarchie na Schumpetera navazuje jeho kritik Robert Dahl. Dahl je jeden z předních představitelů zabývajících se demokracií a tvrdí, že demokracie je ideální stav a zatím žádný stát ho ještě nedosáhl. (Dahl 1995,79-80) Robert Dahl tedy definoval novou politologickou teorii, a to polyarchii. Dle Dahla „Polyarchie je politický řád odlišující se na nejobecnější úrovni dvěma širokými charakteristikami: občanství je rozšířeno na poměrně velkou část obyvatelstva a občanská práva zahrnují možnost být v opozici a hlasováním odvolat nejvyšší úředníky vlády.“ Polyarchie je politický řád, který v sobě zahrnuje sedm institucí, a to: volené vládní úředníky, svobodné a spravedlivé volby, všeobecné volební právo, právo ucházet se o úřad, svobodu projevu, alternativní informace a svobodu sdružování. Všechny tyto instituce jsou nezbytné pro to, aby bylo možné vládu nazvat polyarchií. Dále Dahl uvádí, že všech sedm institucí je sice pro demokracii důležitých, avšak zároveň pro demokracii nejsou dostačující a prozatím žádná země nedospěla do stádia, kdy by polyarchii povýšila na vyšší stupeň blíže k demokracii. Polyarchie tedy podle Dahla nedosahuje úrovně demokratického procesu. (Dahl 1995, 200-203)

3. 2 Demokratizace

V 70. letech se tematicky rozšířil politologický výzkum o studium změny politických režimů – teorii přechodů, tzv. tranzitologii. První studie se věnovaly procesu rozpadu demokratických politických režimů a nastolení autoritářských režimů či totalitárních. Až později se zájem vědců obrátil na procesy, které vedly k přechodu k demokracii. (Říchová 2006, 241) Termín přechod k demokracii je mnohými autory zpochybňován, jelikož již předem ukazuje výsledek procesu a některými autory bývá termín tranzice zaměňován za demokratizaci. Nicméně není vždy jistá a předem daná konečná podoba režimu, který nastane po odstranění nedemokratických vlád. Pád autoritářské nebo totalitní formy vlády se může zvrátit a může vést k další formě diktatury. Klíčovým pro tranzici je přechod od starého politického režimu k novému, nahrazení starých elit elitami novými. Není nutné, aby nový režim byl demokratický. (Ženíšek 2006, 18) Dle Dvořákové a Kunce je „demokracie pouze jedním z možných výstupů přechodů, který má specifickou formu existence. Je to v zásadě interval

mezi jedním a druhým politickým režimem. Je typické, že v průběhu přechodu nejsou přesně určena a všeobecně přijímaná pravidla politické hry. Aktéři bojují nejen za uspokojení svých zájmů (a zájmů těch, které chtějí reprezentovat), ale také o určení pravidel a procedur, které rozhodnou o vítězích a poražených v budoucnu - tj. jakých prostředků je legitimně možné užívat v politické aréně a jací aktéři budou ke hře připuštěni." (Dvořáková and Kunc 1994, 77-78)

Demokratizace představuje významný politický proces, kterým se zabývalo a zabývá mnoho teoretiků, a proto existuje velké množství možných teoretických přístupů, které se od sebe mohou značně lišit. Podle Huntingtona „na nejzákladnější úrovni znamená demokratizace 1) konec autoritářského režimu 2) ustanovení demokratického režimu a 3) konsolidaci demokratického režimu. Jedná se tedy o tři různé vývojové procesy a každý z nich může mít jiné, a dokonce i navzájem si odporující příčiny." (Huntington 2008, 43) Další autoři, jako jsou Rustow či Whitehead, se o demokratizaci vyjadřují jako o procesu dlouhotrvajícím, kterého nelze dosáhnout během krátkého časového období. Rustow tvrdí, že změnu režimu na demokratický nelze chápat jako proces, který vznikne během jednoho roku. Minimální období přechodu k demokracii je jedna generace. Je potřeba ustanovit nové sociální skupiny a vytvořit nové návyky. (Rustow 1970, 347)

Whitehead chápe demokratizaci jako komplexní, dlouhotrvající, dynamický proces s otevřeným koncem. (Whitehead 2002, 27) Demokratizace je proces, který navazuje na úspěšnou liberalizaci. Demokratizace může navazovat na někdejší pakty části občanské společnosti s liberalizátory starého režimu, avšak od prosté kooptace se liší zásadně tím, že noví účastníci již v rozkolísaném politickém systému nehrají jen podružnou úlohu pouhé podpory liberalizátorů, nýbrž usilují o aktivní a samostatnou politiku. (Dvořáková and Kunc 1994, 91)

Podle Juana J. Linze a Alfreda Stepana je demokratizace proces přechodu politického režimu směrem k demokracii. Demokratizace má za následek liberalizaci, ale je širším a specifickým politickým konceptem. (Linz, Stepan 1996, 3) Období přechodu k demokracii od původního nedemokratického režimu se zpravidla vymezuje jako mezidobí mezi existencí nedemokratického režimu a konsolidací demokracie. Konsolidace demokracie znamená stabilizaci demokratického režimu, která navazuje na demokratickou tranzici. Demokratická tranzice se vyznačuje tím, že je během ní uznána legitimita nových demokratických institucí

a političtí aktéři akceptují pevná pravidla, přičemž žádný z významnějších aktérů neusiluje o návrat k nedemokratickému typu režimu. (Hloušek, Kopeček 2003, 134)

Linz a Stepan definují konsolidovanou demokracii na základě tří dimenzí: behaviorální, postojové a ústavní. Behaviorálně konsolidované demokracie je dosaženo, pokud v daném demokratickém režimu žádní významní národní, sociální, ekonomičtí, političtí či institucionální aktéři neusilují významnými zdroji o dosáhnutí nedemokratického režimu, nebo navrácení násilí, či nepodporují zahraniční intervenci z důvodu odloučení se od státu. Postojově, pokud v daném demokratickém režimu většina veřejnosti věří, že demokratické procesy a instituce jsou nejvhodnější cesta k řízení kolektivního života ve společnosti a podpora antisystémových alternativ je malá nebo více či méně izolovaná od pro-demokratických sil. Ústavně demokratického režimu je dosaženo, když vládní a nevládní síly na celém území státu podvolí a zvyknou si na řešení konfliktů skrz specifická práva, procedury a instituce, které byly schváleny novým demokratickým procesem. (Linz, Stepan 1996, 6)

Z výše popsaného je patrné, že definic termínu demokratizace je skutečně mnoho. Teoretické přístupy vysvětlující demokratizaci lze rozdělit na tři základní přístupy, a to modernizační, strukturální a tranzitivní. Každý se zaměřuje na jinou oblast v procesu demokratizace a navzájem se nevylučují. (Ženíšek 2006, 58) Pro tuto práci je klíčový tranzitivní přístup.

Modernizační přístup vychází z díla *Political Man: the social bases of politics od* S. M. Lipseta. Ten vysvětluje demokratizační proces na sociálních a ekonomických změnách ve společnosti. Lipset ve své knize srovnal všechny aspekty ekonomického rozvoje: industrializaci, urbanizaci, bohatství občanů a vzdělání. Dle modernizačního přístupu jsou všechny tyto aspekty úzce propojeny a tvoří jeden hlavní faktor, který má vzájemný politický vztah s demokracií. (Lipset 1960, 41) Problémem modernizačního přístupu je fakt, že ne vždy je propojená modernizace a demokracie. I v poměrně chudých státech se může dařit demokracii. (Ženíšek 2006, 58) Druhým typem vysvětlujícím demokratizaci je strukturální přístup, jehož základem je změna struktury ve společnosti, ve státě anebo v charakteru mezinárodního prostředí. Změnu ve společnosti lze pozorovat při rozmachu střední třídy, anebo v zemi, v níž zemře hlavní představitel vlády, a tím se změní i struktura vládní elity. (Ženíšek 2006, 59) Posledním typem je tranzitivní přístup nebo také teorie tranzice. Tento typ je nejvíce preferovaný způsob při zkoumání a vysvětlení konkrétního přechodu demokracie.

Mnoho autorů vychází z teorií tranzitivního přístupu. Dle tranzitivního přístupu jsou hlavními aktéry přechodu k demokracii politické elity. Důvodem, proč je tento přístup oblíbený, je skutečnost, že u spousty zemí byla jednotlivá rozhodnutí vládnoucích elit rozhodujícím faktorem pro iniciování či uskutečnění politických změn směrem k demokracii. (Ženíšek 2006, 58-59) Tranzitivní přístup nahlíží na demokracii jako na vědomý konstrukt zainteresovaných aktérů. Podle tranzitivního přístupu může demokracie vzniknout nezávisle na vlivu strukturálních prvků na demokratizaci, jako jsou společenské, historické či ekonomické podmínky. Demokratizaci je důležité chápat jako proces, v kterém je kladen důraz na interakce, pakty a na analýzu vyjednávání vedenou elitami nedemokratických režimů a opozice. (Grugel 2002, 56-58)

Podle typologie přechodů k demokracii Karlové a Schmittera jsou rozhodující dvě proměnné. A to jsou aktéři a strategie. Karlová a Schmitter sestavili na základě těchto dvou faktorů schéma, které jim umožnilo vytvořit jednotlivé kategorie přechodů. Na horizontální ose umístili strategie, kde jeden pól představuje multilaterální kompromis a druhý jednostranné užití síly. Pokud dojde k převaze strategie kompromisu, znamená to, že aktéři jsou schopni se vzájemně shodnout na způsobu přechodu. Naopak pokud dojde k převaze strategie užití síly, znamená to, že jeden z aktérů na úkor ostatních prosazuje jednostranný způsob přechodu režimu. Na vertikální ose pak umístili aktéry. Zde jeden pól představují elity (proces přechodu vychází shora) a druhý pól představují masy (proces přechodu vychází zdola). (Karl and Schmitter 1991, 274-276)

Toto schéma jim posloužilo k vytvoření čtyř odlišných kategorií přechodů, kterými jsou: pakt, vnucení, reforma a revoluce. První kategorie je přechod paktem, v němž jsou hybatelem změn elity. V praxi to funguje tak, že se elity dohodnou na vzájemných kompromisech, které vyhovují všem aktérům. Přechod paktem je tak nejúspěšnější způsob přechodu k demokratizaci státu. Příkladem kategorie přechodu paktem jsou země Venezuela 1958, Kolumbie 1957 a Španělsko po roce 1975. Druhá kategorie je přechod vnucením. Elity se rozhodnou použít síly k prosazení změn v dané zemi. Rozhodnutí elit je hlavním iniciátorem změn. Příkladem kategorie přechodu vnucením jsou Turecko a Brazílie. Třetím typem přechodu je reforma. V tomto případě je hybatelem změny režimu masa, vychází tedy zdola. Elity jsou ochotny vyjednávat a hledat kompromisy. Tento způsob však málokdy vede k nastolení úspěšné demokracie. Poslední kategorií přechodu je revoluce, kterou násilím vyvolají masy proti elitám. Podle Karlové a Schmittera se jedná o kategorii, která téměř nikdy

nevede ke konsolidaci demokracie. Tyto čtyři kategorie představují ideální typy přechodů režimů. V praxi tedy nelze vždy přiřadit reálné přechody režimů pouze k jedné kategorii. (Karl and Schmitter 1991, 275)

Dle Huntingntona existují v procesu demokratizace tři základní a určující vztahy, a to vztah mezi vládou a opozicí, vztah mezi reformátory a odpůrci změn ve vládě a vztah mezi umírněnými v rámci opozice. (Ženíšek 2006, 67) Podle postavení a moci, kterou mají tyto jednotlivé skupiny, stanovil Huntington tři způsoby změny režimu, a to přerod (transformation, v Linzově názvosloví reforma), výměnu (replacement, v Linzově názvosloví ruptura) a přeměnu (transplacement). (Huntington 2009, 35-36)

Přerod neboli transformace - v tomto typu změny hrají hlavní roli mocenské elity uvnitř autoritářského režimu. Na počátku přerodu je nutné, aby držitelé moci v nedemokratickém režimu byli výrazně slabší než opoziční síly. (Huntigton 2008, 125) Druhým typem přechodu je výměna. Ta nastane, když se o ustanovení demokratického režimu postaraly opoziční skupiny a dosavadní autoritářský režim byl svržen. Uvnitř autoritativního režim jsou reformátoři slabí anebo vůbec neexistují. Mocenské elity jsou v tomto případě zastánci starých pořádků. Opoziční síly postupně nabírají na síle na úkor vlády, dokud se dosavadní nedemokratický režim nezhroutí. (Huntington 2008, 140) Posledním typem přechodu je přeměna. K té dochází při vzájemné shodě vlády a opozice. Obě skupiny spolu v podstatné míře postupují ve shodě k demokratizaci. Uvnitř vlády vznikne rovnováha mezi konzervativci a reformátory, vláda jako celek je tedy ochotna jednat o změně režimu. V opozici jsou umírnění demokraté, kteří mají silnější postavení než radikálové zastávající nedemokratický režim, ale nejsou natolik silní, aby se jim podařilo svrhnout vládu. K přeměně samotné pak dochází v momentu, kdy si obě síly uvědomí, že je nezbytná vzájemná kooperace pro dosažení změny budoucího politického systému. V tomto typu změny je klíčové vyjednávání. (Huntington 2008, 149-150)

3. 3 Demokratizační vlny

Termínem „demokratizační vlna“ se označuje skupina přechodů od nedemokratických vládních režimů k režimům demokratickým. K přechodům od nedemokratických k demokratickým režimům dochází v časově ohraničeném období a jejich počet je větší než počet přechodů od demokratických k nedemokratickým režimům. (Huntington 2008, 24)

Za kvalifikaci režimu jako demokratického Huntington jako dostačující považuje pravidelné, soutěživé a svobodné volby.

Podle Huntingtona došlo v průběhu moderní historie ke třem demokratizačním vlnám. První demokratizační vlna proběhla během let 1828 až 1926. V tomto období se postupně vyvíjely demokratické instituce. Za základní kritéria pro určení, zda je daný politický systém demokratický, byla považována účast 50 procent dospělého mužského obyvatelstva a existence odpovědné výkonné moci, která vzešla přímo z voleb, anebo si musela udržovat většinovou podporu voleného parlamentu. (Huntington 2008, 25-26)

V mezidobí mezi demokratizačními vlnami se odehrála první protivlna (1922–1942). Došlo k ústupu od demokracie a návratu k autoritativním režimům či k zavádění totalitárních režimů. První protivlna začala pochodem na Řím v roce 1922. V Itálii nastal zvrat a moc převzal Mussolini. K potlačení demokracie docházelo postupně i v dalších zemích, jako byla Litva, Polsko, Estonsko či Lotyšsko. V roce 1933 se v Německu k moci dostal Hitler, což předznamenalo rychlý konec demokracie i v Rakousku a Československu. Všechny tyto antidemokratické změny vedly až k vypuknutí druhé světové války. (Tamtéž, 26)

Druhá demokratizační vlna (1943-1962) byla započata již během druhé světové války. Spojenci položili základy demokracie v Západním Německu, Itálii, Rakousku, Japonsku a Koreji. Nicméně Sovětský svaz brzy skoncoval s demokratickými tendencemi například v Československu či Maďarsku. Konec západních koloniálních mocností vedl ke vzniku velkého množství nových států, ve kterých velmi často nedocházelo ani k pokusu o nastolení demokracie. I proto je tato demokratizační vlna nazývána krátká. (Huntington 2008, 27)

Druhá protivlna (1958-1975) vedla k celosvětovému ústupu od demokracie. K největším změnám došlo v Latinské Americe, posun k autoritářským režimům nastal v Peru, Argentině, Brazílii, Bolívii, Ekvádoru, Uruguayi a Chile. Druhá protivlna vyvolala dokonce pochybnosti o tom, nakolik je demokracie životaschopný a dlouhodobě udržitelný systém. (Huntington 2008, 29)

Podle Huntingtona třetí vlna demokratizace začala v roce 1974 svržením diktatury v Portugalsku. Portugalsko poté následovalo 30 zemí Evropy, Asie a Latinské Ameriky, kde postupně nastala změna od nedemokratického režimu k demokratickému. K prvním změnám došlo nejprve v jižní Evropě. Po převratu v Portugalsku následovalo zhroucení vojenského

režimu v Řecku. V roce 1975 po smrti generála Francisca Franca započalo nastolení demokracie taktéž ve Španělsku. Na konci sedmdesátých let se demokratizační vlna postupně přesunula do Latinské Ameriky. Došlo k změně režimů v Ekvádoru, Peru, Bolívii, Argentině, Uruguayi a Brazílii. Demokratizační vlna se nevyhnula ani Asii. Na konci 80. let se demokratizační proces navrátil opět do Evropy, kde se po pádu železné opony zhroutil komunistický svět. (Huntington 2008, 30-32)

4. Empirická část

4. 1 Aktér – Politické elity

Politické elity sehrály bezesporu velkou roli v přechodu k demokracii ve Španělsku. Hrály roli hlavního hybatele procesu, bez kterého nebylo možné dosáhnout tak rychlé demokratizace země. Král Juana Carlos I. byl zástupcem královské rodiny a Adolf Suárez prvním demokraticky zvoleným premiérem Odborná literatura a média označují krále Juana Carlose za skutečný motor změny (Rivas Arjona 2014, 359) a Adolfa Suáreze za jeho řidiče, za nesporného politického vůdce přechodu. (Sanchéz-Teran 2008, 256–259)

4. 1 a) Král Juan Carlos

4. 1. 1 a) Charakteristika aktéra

Juan Carlos de Borbón začal hrát důležitou roli ve frankistickém režimu od roku 1969, kdy byl na základě zvláštního zákona jmenován Francem budoucím králem a jeho nástupcem na španělském trůnu. (Ley 62/1969, de 22 de julio, por la que se provee lo concerniente a la sucesión en la Jefatura del Estado 1969) Juan Carlos získal titul princ španělský, nový titul, který byl vytvořen Francem speciálně pro něj. (Bernecker 1996, 115) Jeho jmenování odpovídalo umístění posledního základního kamene pro kontinuitu režimu po smrti vůdce, protože měl předat králi monarchii, kterou ustanovil organický zákon o státě z roku 1967. Tento text je omezen na svou organizační část, kromě toho definuje Španělsko jako království a spoléhá se na principy Národního hnutí. (Ley Orgánica del Estado, número 1/1967, de 10 de enero 1967) Se všemi těmito skutečnostmi, Franco považoval Juana Carlose za nejlepší záruku kontinuity institucí a „ducha Francova režimu“. Ale nejen Franco, ale i celý frankistický režim věřil budoucímu králi Juanu Carlosovi, protože to ustanovil sám vůdce. (Núñez García and Calero Delgado 2009, 83) Král ukázal již jako velmi mladý svůj smysl pro stát, když souhlasil s tímto jmenováním stát se budoucím králem a nástupcem generála Franca proti vůli svého otce dona Juana. (Sanchéz-Teran 2008, 253) Díky Francovi se Juan Carlos důkladně obeznámil s prostředím armády a navázal řadu kontaktů, jichž posléze využil v období přechodu k demokracii. (Balík and Kubát 2004, 142)

Franco zavedl tento zákon o nástupnictví ze tří důvodů. Ve španělské společnosti narůstaly nepokoje. (Bernecker 1996, 115) Franco chtěl také demonstrovat, že nebudoval režim pouze pro sebe, ale myslel na své následníky v čele státu. (Balík and Kubát 2004, 142)

A v neposlední řadě se začal pomalu zhoršovat jeho zdravotní stav. Tím byl v podstatě zakončen boj mezi několika uchazeči o nástupnictví ve Španělském království ve prospěch syna legitimního nástupce trůnu, barcelonského hraběte dona Juana, který nebyl pro Franca přijatelný hlavně pro svůj vysoký věk. (Bernecker 1996, 115) Juan Carlos ukázal kdykoli bylo potřeba svoji loajalitu k principům a institucím režimu během posledních dvaceti let. V jeho osobě by mohly být zachovány principy „Národního hnutí“ a zajištěna kontinuita. V dopise jeho otci Donu Juanovi, ve kterém Franco sdělil své rozhodnutí, diktátor napsal: „Přál bych si, abyste mě pochopil, není to restaurování, nýbrž založení monarchie jako korunování politického procesu režimu. Což vyžaduje nejkomplexnější identifikaci s nimi, konkretizovanou v některých základních zákonech schválených v celém národě." (Bernecker 1996, 118) V červenci roku 1971 byl Juan Carlos jmenován oficiálně Francovým náhradníkem v případě jeho nemoci, o rok později byly podrobně popsány detaily jeho nástupnictví v případě smrti diktátora. (Rivas Arjona 2014, 359)

Legitimita monarchie, která započala nástupem Juana Carlose na trůn v roce 1975, byla stejná jako legitimita frankistického režimu, ze kterého vzešla. Frankistická monarchie vzešla ze zákonu o nástupnictví z roku 1947, který změnil republikánské Španělsko na království. Španělský vůdce Franco formálně obnovil monarchii a stal se jejím doživotním regentem. (Ley de sucesión en la Jefatura del Estado de 26 de julio de 1947 2015) Španělsko bylo tedy monarchií bez krále, který se po více než třiceti letech navrátil na trůn. Juanu Carlosovi také napomohla při úspěšném přechodu k demokracii skutečnost, že byl legitimním nástupcem generála Franca. V politické závěti generála Franca, kterou přednesl v televizi premiér Arias Navarro, žádal obyvatele Španělska, aby přijali Juana Carlose jako jeho nástupce. (El testamento político de Francisco Franco 1975) Je důležité zmínit, že pravomoci, které zdědil Juan Carlos, byly prakticky stejné, které měl po dobu čtyřiceti let ve funkci Franco. A proto je nutné říci, že pokud by se Juan Carlos rozhodl za každou cenu hájit svoji moc, demokracie by nebyla zavedena v tak krátkém časovém úseku. A proto je možné krále považovat za první klíčovou osobnost španělské tranzice. Král Juan Carlos bývá také často označován za „skutečný motor změny“. (Rivas Arjona 2014, 359)

4. 1. 2 a) Cíle aktéra

Král se stal hlavou státu a vrchním velitelem vojsk, nikoliv však hlavou vlády. V roce 1973 byly tyto dvě funkce odděleny, aby rozdělily a rozšířily politickou moc. Králova moc tak byla

omezena řadou institucí. Na celý průběh změny dohlížel admirál Carrero Blanco, kterému Franco předal v roce 1973 vedení vlády. Panovník se tak nestal vůdcem Národního hnutí (El Movimiento), jelikož jeho postavení bylo nyní součástí předsednictva, což znamenalo, že král, stejně jako Franco během posledních let svého vládnutí, musel mít plný souhlas vlády, Národní rady nebo kortesů[1], aby provedl své rozhodnutí. I když pro Franca bylo toto omezení pouze symbolické. I přesto, zůstala králi velká politická síla. Tyto pravomoci využil v prvé řadě k tomu, aby španělský lid ujistil, že v budoucnu je na nich, aby vyjádřili svoji vůli k tomu, jak se bude dále země vyvíjet. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 234)

Nicméně i tak bylo zpočátku postavení Juana Carlose velmi složité a vyhlíželo politicky beznadějně. Měl podporu pouze úzké části společnosti z řad frankistů, a to za podmínky, že bude udržovat stát pod jejich kontrolou. Juan Carlos, ale neměl v plánu pokračovat ve frankistické tradici. Prostor pro jakoukoli činnost koruny byl i nadále omezen jak královou izolací, tak nejistým postavením frankistů. Díky tomu byla vyloučena možnost rychlých změn bez hrozby chaosu. (Ortí Bordás 2009, 99-100)

Král Juan Carlos považoval stabilizaci monarchie za první a nejdůležitější ze svých úkolů. Pouze parlamentní monarchie by mohla vyřešit nedostatek legitimace, s níž nastoupil na trůn. Ale přetržení frankistické minulosti by nemělo být příliš náhlé, protože pokud ano, tak proces demokratizace by byl vystaven nadměrnému nebezpečí. Úlohu krále je proto třeba analyzovat pomocí modelu, který má dvě fáze: nejprve byla hlavním cílem konsolidace španělské koruny a později nastolení demokracie. Největší potíže při konsolidaci monarchického řádu od roku 1975 byly odvozeny z politické identifikace mezi obnovou monarchie a Francovým režimem, stejně jako osobní vztah mezi Francem a Juanem Carlosem. To mělo původ ve vzdělávání prince, které probíhalo v režii generála Franca. V posledních letech režimu Juan Carlos začal přebírat stále více státních funkcí, a proto byl společností viděn jako nástroj Franca a nástupce diktatury. (Bernecker 1996, 124)

Od jeho jmenování králem Juan Carlos respektoval svoji úlohu, kterou mu přikládala ústava. Jeho úlohou bylo zastupovat jednotu v autonomním Španělsku, jeho prací pak byla role velvyslance země v zahraničí. (Rivas Arjona 2014, 42) Dal najevo západním demokratům svůj pevný záměr založit demokratický režim ve Španělsku. Začít vytvářet nový obraz země v zahraničí. Zabránit týmu opozičních politických disidentů, kteří obklopují

[1] Los Cortes Españoles, česky kortesy je název pro stavy, respektive pro španělský parlament.

Barcelonského hraběte, aby ho donutili k veřejné pozici opozice vůči nové situaci vytvořené ve Španělsku. (Sanchéz-Teran 2008, 72)

Analýza strategie krále rozlišuje jeho hlavní cíle: první byla králova osobní politika, a právě již zmiňovaná stabilizace monarchie. Druhým cílem bylo získat si elity. Udržet si srdečný vztah a vyhýbat se jakémukoli konfliktu s frankistickými silami, které ovládaly hlavní instituce státu. Propagovat a přivést na svoji stranu všechny muže z frankistického režimu, a i mimo něj, kteří podporovali demokratické reformy systému. (Bernecker 1996, 124) Od začátku se král zaměřil na jmenování reformátorských politiků, kterým by mohla být svěřena politická implementace demokratizace. Čas mu pomáhal v jeho úsilí. 26. listopadu 1975 skončil mandát předsedy kortesů Alejandru Rodríguezi de Valcárcelovi. Proti silnému odporu se králi podařilo několik dní později prosadit jeho bývalého učitele a důvěryhodného muže, Torcuata Fernándeze Mirandu, jako předsedu kortesů. Toto jmenování mělo velký význam pro další rozvoj demokratizačního procesu. Politické strany, které stály mimo frankistický režim, bylo důležité získat na svoji stranu, a proto se Juan Carlos pokusil vytvořit pomyslné mosty mezi politickými stranami, které bojovaly za demokracii ve Španělsku, a to zvláště s nejreprezentativnějšími levicemi: PSOE[2] a PCE[3]. Udržoval kontakty s předsedou strany PSOE Felipem Gonzálezem a předsedou strany PCE Santiagem Carrillem. (Sanchéz-Teran 2008, 72) A třetím cílem bylo získání důvěry španělského národa. (Bernecker 1996, 124)

4. 1. 3 a) Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období

Od počátku 70. let začal princ Juan Carlos navazovat komunikaci se členy semiopozice frankistického režimu a opozičním demokratickým podzemím, a to v době, kdy se k tomu jen málo lidí odvážilo. Juan Carlos si uvědomoval potřebu navázat vztah s členy všech politických tendencí. Kontakt s generálním tajemníkem PCE Santiagem Carrillem byl však složitější. Otec prince Don Juan de Borbón už navázal vztahy s vůdcem komunistické strany Teodulfem Lagunerem v lednu roku 1974, ale princ nemohl požádat o pomoc v této oblasti, protože Carrillo žil v exilu a mohl ho kontaktovat pouze pomocí třetí osoby. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 194-195) Juan Carlos poslal své přátele Manuela Pradu a Colona

[2] PSOE = Partido Socialista Obrero Español je česky Španělská socialistická dělnická strana, která je jednou z hlavních levicových politických stran ve Španělsku.
[3] PCE = El Partido Comunista de España je česky Komunistická strana Španělska.

de Carvajala do Rumunska požádat jménem komunistického prezidenta Nicolae Ceauşescu, aby se zachoval jako jeho posel v této delikátní misi. V květnu téhož roku Ceauşescu přetlumočil Santiagu Carrillovi záměr prince znovu uznat španělskou komunistickou stranu spolu se všemi ostatními politickými stranami po jeho nástupu na trůn. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 194-195) Don Juan Carlos také předsunul svůj zájem Lopézi Rodó během rozhovoru, který se konal 31. října 1974 a ve kterém řekl, že právo by mělo být organizováno tak, že je nutné počítat i s levicí. Santiago Carrillo připomněl, že se snažil zjistit, kdo byl vůdcem reformistů režimu, dospěl k závěru, že to byl sám Don Juan Carlos. Princ tajně shromáždil některé z reformistů, zatímco čekal na okamžik, kdy Franco nebude u moci. Byl připraven ustanovit demokracii, pokud mu to umožní udržet monarchii. (Tamtéž, 216)

Po úmrtí Franca nedošlo ve Španělsku k diskreditaci frankistických struktur. Dekretem z 5. prosince 1975 byl vyhlášen zákon o politické odpovědnosti, čímž došlo k rehabilitaci „poražených“ v občanské válce. (Ženíšek 2006, 103-104) Juan Carlos vyvolal zděšení v řadách frankistických poslanců svojí inaugurační řečí. Král demonstroval svůj postoj ke státu ve svém prvním oficiálním projevu. Zdůraznil novou éru, hluboké vylepšení, různé a žádoucí názory, účast všech rozhodovacích fór, rozmanitost národů, které představují posvátnou realitu Španělska. Uvedl, že se chce zasloužit o liberalizaci dosavadního režimu a že bude usilovat o to, aby občané Španělska měli možnost podílet se na správě věcí veřejných, že chce být králem všech Španělů a že bude usilovat o jednotu Španělů. Na závěr projevu dodal: „Dnes začíná nová éra historie Španělska.“ (Discurso de Proclamación de Don Juan Carlos I como Rey de España 1975) Juan Carlos ve svém projevu uznal, že rozmanitost národů představuje posvátnou realitu Španělska a také vzdal hold armádě, katolické církvi a vzpomínce na Franca. (Zugasti 2007, 31-32) Ve zprávě krále během korunovační ceremonie, která proběhla 22. listopadu 1975, zdůraznil tři důležité faktory: historickou tradici, zákony státu a vůli lidu. (Discurso de Juan Carlos I en el acto de su coronación 1975) Španělský monarcha se rozhodl zbavit nedemokratických výsad, které zdědil od generála Franca, a stát se králem ve stylu západní Evropy. Toto gesto podpořilo zavedení demokracie ve Španělsku. (Rivas Arjona 2014, 359) V jeho prvním projevu nechybí ani chvály na osobu Franca, ale také odkazuje na zrození nové fáze v dějinách Španělska, která je charakterizována efektivním konsensem. Na druhou stranu zmiňuje potřebné změny, které je nutno vykonat pro volnou a moderní společnost, která umožní na všech fórech rozhodnutí jako uznání hospodářských a sociálních práv. Ani král nezapomněl uznat regionální diverzitu

Španělska a potřebu definitivní integrace země do Evropy. (Discurso de Proclamación de Don Juan Carlos I como Rey de España)

Po inauguraci krále nastává období, ve kterém je hlavním aktérem změn a vývoje v zemi právě Juan Carlos. Král se snažil o získání náklonnosti armády, jejíž reakce mohly negativně ovlivnit jeho plány, protože její postavení bylo v zemi velmi signifikantní. Juan Carlos se v tomto směru projevil jako velký taktik, když se prohlásil ochráncem Francových zákonů a zesnulého generála jmenoval in memoriam „trvalým generálem ozbrojených sil Španělska“. Elity Francova režimu však stále ovládaly Královskou radu, Národní hnutí, kortesy, armádu, policii i civilní gardu a přes sto tisíc falangistů, kteří měli oprávnění nosit zbraň. Na druhé straně se začala krystalizovat především levicová opozice, která chtěla za každou cenu co nejdříve zničit Francův režim a své požadavky postupně radikalizovala a požadovala rychlý demokratický zlom. (Ženíšek 2006, 103-104) Stručně řečeno svým prvním projevem otevřel dveře naděje mluvit o právech na svobodu, uznání rozdílnosti regionů, na otevřenost Evropě a národní harmonii. Je možné brát projev dvojznačně, ale není možné mu nepřiznat, že přistoupil k otázkám, které jasně zlomily předchozí režim. (Rivas Arjona 2014, 360) Obsah královy řeči dostal zřetelné odmítnutí rupturistických odvětví a jasnou podporu monarchistů. (Soto Carmona 2005, 46) Král demonstroval svůj postoj ke státu, když si uvědomoval, že základní zákony režimu, na které přísahal v parlamentu, nebudou moci v budoucím demokratickém režimu zůstat tak, jak jsou uzákoněny. Bude nutné nalézt východiska legálního způsobu, jak tyto zákony změnit, aniž by vyústily v politickou krizi. Řešení hledal prostřednictvím svého učitele, pozdějšího předsedy kortesů, Torcuata Fernandéze Mirandy. (Sanchéz-Teran 2008, 254) V prvních šesti měsících bylo postavení krále upevněno. (Sanchéz-Teran 2008, 182)

Právě jmenování Torcuata Fernándeze Mirandy předsedou kortesů byl významný čin, který se řadí ke královým úspěchům. V Ariasově Navarrově vládě však stále dominovali frankisté. Během Ariasovy vlády vznikl střet mezi pseudoreformním a rupturistickým projektem. To byly klíčové okamžiky, které vedly krále k tomu, aby změnil svou pozici a více vzal v úvahu rostoucí ochromení vlády, kvůli svým vnitřním neshodám. Král se rozhodl kritizovat Ariase, který nesouhlasil s přetvořením Španělska na demokratický stát západoevropského typu, což bylo možné v momentálním politickém systému. Tato změna postavení ho vedla k žádosti o rezignaci Ariase Navarry, protože monarcha pochopil, že zachování této vlády by znamenalo zpochybnění samotné existence monarchie. (Soto

Carmona 2005, 48) V červnu 1976 byl odvolán Arias Navarro. Místo něho navrhl král nového premiéra, kterým se stal mladý politik, jenž do té doby zastával funkci hlavního ministerského tajemníka Národního hnutí, Adolfo Suárez. (Ženíšek 2006, 103-104)

Rezignace Arias Navarry přinesla do politiky limitované reformy a začátek nové etapy, kterou vedl s podporou koruny Adolfo Suárez, který byl označen jako objekt „dosáhnutí moderní demokracie pro Španělsko". Není náhoda, že tato změna postoje krále se odráží také v diskurzu rupturistických stran, které se rozhodnou snížit svou kritiku monarchie a dát do popředí obsah politického režimu a demokracie. S tímto králem dosáhl svého cíle: upevnit postavení monarchie v zemi. Dosahují toho také, ačkoli s určitými limity v procesu a ve svých programových plánech, opoziční strany. Reformátoři se konečně stali velkými vítězi, neboť vládli a označovali rytmus procesu. Rozhodující zásah do jmenování Suáreze a jeho závazek k reformistickému projektu jasně ukazuje, jak je král nadále aktivní součástí politického života. Proto, když vznikl dohodnutý plán reforem, král měl možnost odstranění překážek v případě, že kontinuisté frankistického režimu z kortesů zablokují zákon o politické reformě. (Soto Carmona 2005, 49)

Juan Carlos musel jednat spíše jako politický vůdce než jako král. Bez něj by nebylo možné čelit opravdové politické reformě. V této fázi, po dosazení Adolfa Suáreze do čela kortesů, král přechází více na institucionální úroveň monarchy a ponechává politikům výkon vedení, který Adolfo Suárez převzal rychle a brilantně (Sanchéz-Teran 2008, 182) Adolfo Suárez, mladý ambiciózní muž se smířlivým duchem, který dokonale porozumí úkolům, kterými ho pověří král. S jeho jmenováním Juan Carlos přijal velké riziko, jež je mu později kompenzováno druhou vládou monarchie, kterou vedl Adolfo Suárez. V prosinci 1976 proběhlo referendum a poté byl přijat zákon o politické reformě, který zaručoval svobodné volby do parlamentu se zajištěním volné soutěže politických stran. Tato reforma byla důležitým okamžikem pro demokratizační proces. Legalizovala politické strany a zájmové skupiny. (Ley 1/1977, de 4 de enero, para la Reforma Política 1977) Královy pravomoci prošly poprvé změnami, když vstoupil v platnost tento zákon. (Zugasti 2007, 28) Po schválení politické reformy získal Juan Carlos demokratickou legitimitu a všeobecné populární přijetí ve společnosti. (Zugasti 2007, 47) Adolfo Suárez přivedl zemi k prvním demokratickým volbám, které se konaly 15. června 1977. Od voleb se změnila úloha krále ve španělském politickém životě. V první řadě musel počítat s parlamentem zvoleným demokratickým hlasováním a vládou strany, která vyhrála volby. Od smrti Franca až

po jmenování Suáreze král jednoznačně prokázal pravomoci, které mu byly přiznány legislativou, přičemž rozhodoval o politice velkého rozsahu. (Zugasti 2007, 52)

Nově zvolené kortesy měly podle zákona o politické reformě ústavodárnou moc a předložily k přijetí ústavu v roce 1978. (Rivas Arjona 2014, 361) Španělská ústava z roku 1978 je založena především na dohodách politických sil s parlamentním zastoupením, na silné dávce pragmatismu a ochotě mírně vyřešit vážné problémy, které sužují Španělsko od počátků moderní ústavní historie. (Águila et. al 1992, 201) Až do této chvíle král stále nehrál roli parlamentního monarchy, ale úlohu ústavního monarchy. (Sanchéz-Teran 2008, 182) V nové ústavě z roku 1978 je Španělsko definováno jako parlamentní monarchie, kde panovník kraluje, ale nevládne (el Rey reina pero no gobierna). Král je uznán jako hlava státu, ale národní svrchovanost náleží španělskému lidu. Je hlavou státu a symbolem jednoty je král, jehož úloha spočívá v roli arbitra. Král je nedotknutelná osoba, všechny jeho kroky musí být kontrasignovány vládou, což znamená, že politickou odpovědnost za akty hlavy státu přebírá ministerský předseda či příslušný ministr. (Constitución Española 1978)

Došlo ke změně oproti Organickému zákonu, v kterém sám Franco představoval národní svrchovanost, a ta tedy nenáležela španělskému lidu. (Ley Orgánica del Estado, número 1/1967, de 10 de enero 1967) Dále ústava vyřešila otázku nástupnictví, kterou ve Francově režimu řešil již zmiňovaný zákon z roku 1969, v kterém Franco určil svého nástupce. (Ley 62/1969, de 22 de julio, por la que se provee lo concerniente a la sucesión en la Jefatura del Estado 1969) Španělská koruna je dle nové ústavy dědičná na základě prvorozeného potomka v mužské linii. A král je také nejvyšším velitelem ozbrojených sil. (Constitución Española 1978) Nakonec Juan Carlos dosáhl dvou legitimností, které mu chyběly, když byl prohlášen králem: dynastickou a demokratickou legitimnost. Nová ústava znamenala dovršení demokratické reformy a splnění cílů Juana Carlose. (Zugasti 2007, 59)

Král sehrál důležitou roli v posledních letech tranzice, a to zejména jeho činnost před státním převratem, který byl spáchán 23. února 1981. Tento převrat je podrobněji popsán v kapitole o Gutiérrezi Melladovi a armádě. (Rivas Arjona 2014, 362) Je zřejmé, že pokud by král podpořil převrat, je velmi pravděpodobné, že by se podoba dnešního Španělska mohlo velmi lišit. Králova obhajoba ústavy a její jasný závazek k demokracii měly zásadní význam. Král demonstroval garanci řádného fungování institucí. (Sanchéz-Teran 2008, 255) To nakonec přispělo k tomu, že většina vysoce postavených vojáků se zřekla rozvracení. Armáda vystupovala z loajality vůči králi a nikoli vůči ústavě a demokratickému režimu, který ho

zastupuje. Což přinutilo PSOE, když vyhrála ve volbách v roce 1982, hledat řešení hluboké vojenské reformy, které bylo iniciované již předchozími vládami UCD a Adolfem Suárezem. (Rivas Arjona 2014, 362)

4. 1 b) Adolfo Suárez

4. 1. 1 b) Charakteristika aktéra

Adolfo Suárez byl součástí Ariasovy vlády po smrti Franca v roce 1975, v které zastával funkci hlavního ministerského tajemníka Národního hnutí. (Casals 2016, 235) Poté, co se král rozhodl nahradit předsedu vlády Ariase Navarru, nastala otázka, kdo se stane novým premiérem. Profil, kterému se kandidát na předsednictví vlády musel podobat, navrhl král Juan Carlos a předseda kortesů Miranda. (Castro Torres 2010, 223-224) Král, aby učinil pokojný přechod, potřeboval muže své generace s ambicí. Adolfo Suárez byl správný člověk, nebyl spojen s žádnou rodinou frankistického režimu, měl obraz, který požadoval změnu a také byl zosobněním výjimečné kvality, jež odpovídala významu historického okamžiku přechodu. Král vsadil na Suáreze, se kterým se setkal před lety a s nímž měli mnoho společného. Oba byli podobného věku, vycvičeni v armádě a byli vedeni svojí intuicí. Oba sdíleli potřebu, aby se země vyvíjela k demokracii rozptýlených hranic a bez traumatického roztržení s diktaturou. (Casals 2016, 235) Jakmile byl kandidát zvolen a komplexní proces Královské rady byl uložen, král mohl jmenovat Adolfa Suáreze předsedou vlády. (Castro Torres 2010, 223-224)

Naděje progresivní vlády na kontrolu hospodářské a sociální krize a vytvoření demokratického systému ve Španělsku zmizely, když byl jmenován premiérem relativně neznámý ministerský generální tajemník Národního hnutí Adolfo Suárez. Jeho jmenování bylo přijato s překvapením mezi těmi, kteří byli propojeni v politických kruzích, a jak se zdá, král už viděl v Suárezovi možného premiéra dlouho před jeho jmenováním. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 261) Frankistické sektory přijaly toto rozhodnutí z větší části s podezřením, když bylo jmenování zveřejněno. Celková reakce se nesla v duchu nepochopení a odmítnutí. V žádném médiu nebyl v předchozích dnech Suárez označen jako možný kandidát. Paradoxně nebyl Suárez úplně odmítnut z opozičních skupin, které zůstaly na pozoru. Carrillo si myslel, že to může být přemýšlivý manévr krále, protože od svého návratu do Madridu v roce 1976 si uvědomil, že má vážný záměr otevřít cestu demokracii. (Castro Torres 2010, 223-224) Neočekávaná zpráva o Suárezově jmenování padá jako bomba v politických a komunikačních médiích ze Španělska i ze zahraničí. (Sanchéz-Teran 2008, 118)

A proto vytvoření nové vlády nebylo vůbec pro nově zvoleného předsedu vlády snadné. Suárez neměl dostatečnou podporu, aby mohl počítat s důvěryhodnými lidmi ochotnými se připojit k jeho kabinetu. V této době chyběl předsedovi vlády hotový politický projekt, což situaci dělalo ještě složitější pro získání potřebných ministrů do vlády. (Soto Carmona 2005, 64) Téměř od prvního dne po jmenování začal Adolfo Suárez dávat najevo nezaměnitelné známky svých transformačních záměrů. (Pradera 2014, 77) Nakonec byla jeho vláda složena a sám Suárez si do ní přivedl své přátele (Landelino Lavilla, Marcelino Oreja, Martín Villa), ze kterých dokázal sestavit alespoň zpočátku překvapivě úspěšný tým. (Chalupa, Jiří 1997, 34) Není možné také opomenout roli Torcuato Fernándeze Mirandy, který stál po celou dobu po boku Suáreze a dopomohl mu k realizaci všech jeho kroků, které během následujících let uskutečnil. (Pradera 2014, 77-78)

4. 1. 2 b) Cíle aktéra

Po jmenování Adolfa Suáreze premiérem začínal vývoj nabírat směr k demokratizaci Španělska. Juan Carlos odmítl příliš rychlý a náhlý demokratický zlom a vsadil na postupnou změnu v podobě dynamických reforem a na nenásilný přechod od diktatury k demokracii, která měla vést ke smíření všech Španělů. (Ženíšek 2006, 103-104) Suárezův závazek byl zapojit orgány Národního hnutí (El Movimiento) do politické reformy, aby získaly podporu různých frankistických rodin a podporovaly změnu po smrti generála Franca. Počáteční kroky byly nepřesné, ale jeho skvělý přínos v každém z politických rozhodnutí ho učinil hlavním hráčem reformy, kterou nakreslil král Juan Carlos a jeho hlavní poradce Torcuato Fernández Miranda. (Pantoja Chaves 2009, 88)

Politicky se v tomto prvním období Suárezovy vlády prolínaly dvě tendence. Na jedné straně otevřený dialog s nejvýznamnějšími představiteli demokratické koordinace známé jako Platajunta, kteří prozatím zachovávali věrnost rupturistickému programu, a na straně druhé překonání odporu frankistického bunkru. Cílem bylo prosadit reformu v kortesech. Suárez současně původní Ariasovu reformu upravil a na místo tezí, které navozovaly představu frankistické kontinuity, do ní vložil demokratické záruky. (Ubierto 1995, 762)

Nová vláda v čele s Adolfem Suárezem naplánovala své cíle ve třech fázích. Za prvé dosáhnout souhlasu kortesů v zákonu o politické reformě. Tato fáze by vyvrcholila referendem, kterým se bude snažit legitimizovat reformní projekt. Za druhé bude vláda

pokračovat v rozebírání institucí, které představovaly překážku pro rozvoj svobody. Dále bude legalizovat odbory a politické strany a zveřejní volební pravidla, podle kterých by bylo možné uskutečnit první svobodné demokratické volby. A poslední navazující fáze je uspořádání všeobecných voleb. Prvních od roku 1936, které by umožnily poznání vůle španělských občanů. Aby mohl být tento program uskutečněn, musel Suárez diskutovat sáhodlouze s opozicí, což vedlo k jisté důvěryhodnosti, ale také proveditelnosti jednotlivých fází. V červnu 1977 byl plán reformy úspěšný a navzdory obtížím jeho rovnováha nemohla být pozitivnější. Stručně řečeno, cílem Suáreze bylo vrátit svrchovanost španělskému lidu. Navazujím cílem na zákon o politické reformě a na všeobecné volby bylo vytvoření nové ústavy, která se měla stát novým pilířem Španělského království. (Soto Carmona 2005, 65)

4. 1. 3 b) Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období

Historii Suárezovy první vlády lze shrnout do dvou kapitol. První znamenala odstranění překážek na cestě ke skutečné reformě demokratickým směrem, kterého bylo dosaženo jednáním mezi stávajícím zřízením a tlakem sil odsunutých na okraj scény. Vyvrcholila přijetím reformy posledními frankistickými kortesy a její podporou v lidovém referendu (15. prosince 1976). Druhá etapa uzákonila strany, které se k reformě připojily, a vyústila v demokratické volby, které se uskutečnily 15. června 1977. Obě kapitoly dokumentují na reálných faktech programové cíle, jež premiér vytyčil 16. července 1976 po svém zvolení Juanem Carlosem. Budeme-li však sledovat jednotlivé Suárezovy kroky – reformu, referendum (neboť jej měl nepochybně na mysli, když hovořil o „ponechání rozhodnutí o otázkách týkajících se ústavní reformy národu“), volby dříve než v červenci 1977, vidíme, že se jednalo o stejné fáze, jež vytyčil Arias Navarro. Podstatný rozdíl mezi oběma (a velký úspěch Suárezovy politiky) spočíval v tom, že dokázal rozbít ledy uzavřené opozice a díky tomu získat „neoficiální Španělsko“ pro reformní návrhy, které ovšem byly od určitého okamžiku pro opozici daleko přijatelnější než v dobách předcházejícího předsedy vlády Ariase Navarry. (Ubierto 1995, 761)

Adolfo Suárez formuloval klíčové problémy demokracie ve svých přesvědčivých politických projevech. (Linz, Stepan 1996, 93) První z jeho vlivných projevů, který Adolfo Suárez pronesl, se uskutečnil 9. července 1976. Apeloval na korporativní kortesy kontrolované frankistickými politiky, aby proběhla liberalizace, a nakonec i demokratizace země, které byly nezbytné. (Suárez 1978, 150) Byl to začátek pěti měsíců argumentace.

Suárez začal odkazovat na podporu reformy demokratického monarchy. Dále tvrdil, že vzhledem k socioekonomickému vývoji v rámci vlády by měla vláda učinit další krok v politické reformě tím, že umožní svobodné politické přidružení. (Santana Gonzáles 2014, 181)

Suárez se k tomuto problému přiblížil pečlivým vypracováním a vyjednáváním o textu demokratizačního zákona o politické reformě. (Linz, Stepan 1996, 94) Předtím, než předložil text k procesu legálního schválení kortesům, šel do národní televize a přednesl svůj druhý historický projev. V tomto projevu k národu Suárez implicitně varoval kortesy, že bez nových konstitutivních norem by mohlo dojít ke společenskému konfliktu. Také vyzval kortesy, aby se vyhnuly konfliktu tím, že nechají španělský lid vyjádřit svoji vůli. Řekl národu, že je přesvědčen, že kortesy budou plnit tento historický úkol. Poté uskutečnil zásadní krok od liberalizace po demokratizaci. Prosazoval svobodné a otevřené volby a stanovil datum. „Řekl jsem, že slovo volby je v podstatě klíč tohoto projektu.“ Ústavní úprava umožní, aby (nové) kortesy byly zvoleny přímým, tajným a všeobecným hlasováním co nejdříve a v každém případě před červencem 1977. Tímto způsobem se lidé budou podílet na budování vlastní budoucnosti, protože se vyjádří, budou volit své zástupce a tito zástupci rozhodnou o otázkách, které se dotýkají národa. Prosazoval zákon o politické reformě, tedy základní zákon pro zrušení frankismu, který měl sloužit jako spouštěcí krok pro přechod demokracii. Byl to krátký a jednoduchý text v jeho článcích, ale zato velmi důležitý. Proto se Suárez rozhodl hovořit se španělským lidem prostřednictvím televize, aby jej informoval o změnách plánovaných k zahájení vlády. O dva měsíce později frankistické soudy schválily projekt a realizovali své vlastní „harakiri“. (Promoción de la Ley para la Reforma Política 1976) Pro Suáreze bylo základním úkolem zvládnout to, aby se síly přítomné na ulici a v občanské společnosti účastnily politického systému. (Linz, Stepan 1996, 94)

Zatímco uznává prestiž opozičních skupin a vůdců, zopakoval svůj argument, že pouze volby určují, s kým bude jednat. Pro Suáreze by bylo přes volby přípustné, že „politické skupiny, které se dnes dobrovolně prezentují veřejně jako protagonisté (a jsou významné a respektovatelné, ale postrádají lidový mandát), se stanou zástupci lidu“. Suárez nepřímo apeloval na korporativní kortesy, že by bylo eticky a historicky správné volit s tím, že povolí svobodné volby. Ujistil také, že v zemi neexistuje mocenské vakuum a že by převládl právní stát. Vláda je přesvědčena o tom, že instituce (Francova režimu) budou chápat potřebu této reformy a podpoří přímou výzvu lidem, jimž tyto instituce slouží. Nemůže

existovat a neexistuje ústavní vakuum, a ještě méně vakuum legality. Takové vakuum se nemůže objevit, protože Španělsko je právní stát, který je založen na nadřazenosti zákona.

Suárez pak pokračoval argumentací, že jen tehdy, když bude stát restrukturalizován a naplněn novou demokratickou mocí, bude dostatečně silný na to, aby se zaměřil na sociální a hospodářskou agendu země a na svůj vznikající problém státnosti. Pro Suáreze musel postup reformy začít politickou reformou. Když lidé vyslechnou svůj hlas, mohou být vyřešeny další velké politické problémy s autoritou, která bude vycházet z volebního zastoupení. Poté lze přistupovat k problémům jako institucionalizace regionů v rámci stálé jednoty Španělska a může jí být dosaženo. Pro Suáreze byla politická reforma podmínkou ekonomické reformy. Pokud existuje politická neznámá po celé zemi, nemůže existovat ekonomická reaktivace ani stabilita. Skončil tím, že vyvolal pocit naděje a naznačil, že kortesy by měly lidem umožnit, aby oni sami měli možnost se rozhodnout, kam bude Španělsko směřovat. (Promoción de la Ley para la Reforma Política 1976)

Nový návrh Zákona o politické reformě byl zveřejněn 11. září. Jeho preambule vyjadřovala politický záměr zříci se „monopolu moci ve prospěch demokracie“. Otevřeně prohlašovala: „Prvním předpokladem demokracie a jedinou cestou k jejímu dosažení je platnost a vláda zákona. A zákon jako většinový výraz vůle lidu vyžaduje, aby zastoupení v kortesech vycházelo z všeobecného volebního práva uplatňovaného prostřednictvím nestranného a efektivního volebního systému.“ (Proyecto de ley de reforma política 1976) Obsah návrhu byl rozdělen do tří článků. První odděloval pravomoci: „Pravomoc vytvářet zákony přísluší kortesům. Král zákony schvaluje a vydává, „druhý článek ustanovil činnost budoucích kortesů na dvoukomorovém základě (sněmovna a senát). První komora byla tvořena poslanci zvolenými všeobecnou volbou, druhá senátory ze čtyř pětin demokraticky volenými podle územního principu a pouze z jedné pětiny jmenovanými králem. Dále bylo zakotveno, že předsedy kortesů a Královské rady jmenuje král. (Proyecto de ley de reforma política 1976)

Vyjednávání o politické reformě byl zdlouhavý proces, který je třeba dodržovat. Nebyl jednoduchý, první překážky se objevily již v rámci vlády. Předtím, než byl návrh zákona schválen v Radě ministrů, dostal Suárez zprávu, že viceprezident pro záležitosti obrany, generálporučík Santiago, má obavy a hodlá se setkat s velkými vojenskými veliteli. (Castro Torres 2010, 233-234) Frankismus se tedy ve vládě vzepjal k poslednímu odporu demisí generála Fernando de Santiaga. Příchod prodemokratického generála Gutiérreze

Mellady, který Santiaga ve vládě nahradil, byl rozhodujícím okamžikem k prosazení reformy. (Ubierto 1995, 763) Je důležité poznamenat, že během této první předvolební fáze procesu neexistovala skutečná spolupráce mezi reformní vládou a rupturistickou opozicí. Jediná důležitá jednání mezi prezidentem Suárezem a členem opozice se konala tajně se Santiagem Carrillem o komunistické straně kvůli její legalizaci. (Colomer 1998, 15)

Den před hlasováním nebyli mnozí pozorovatelé přesvědčeni o tom, že by byl přijat Zákon o politické reformě. Nicméně Suárez a hnutí k demokratizaci získali takovou dynamiku, že kortesy přijaly zákon 425 pozitivních hlasů, proti bylo 59 hlasů, 13 poslanců se zdrželo hlasování a 34 se hlasování neúčastnilo. (Linz, Stepan 1996, 95) Zákon o politické reformě byl odhlasován v listopadu 1976 ve frankistickém parlamentu, především právě díky velké práci a osobnímu přesvědčování prováděnému Adolfem Suárezem a jeho ministry. (Pradera 2014, 79) Následně byl zákon o politické reformě předložen 15. prosince 1976 k referendu. Se silnou 77% účastí byl zákon schválen 94 % hlasujících. (Linz, Stepan 1996, 95) Po důkladném schválení referenda o Zákonu o politické reformě došlo k urychlení procesu demontáže autoritativní struktury a umožnění získání demokratické moci. (Santana Gonzáles 2014, 181) Referendum zvýšilo Suárezovu moc a schopnost vstoupit do jednání o vytvoření inkluzívní politické společnosti. (Linz, Stepan 1996, 95)

Suárez se nejprve oficiálně setkal s opozicí 23. prosince 1976, pouhých osm dní po referendu, ačkoli v létě 1976 se neformálně setkal dvakrát s vůdcem socialistické strany Felipem Gonzálezem a dalšími opozičními vůdci. Suárez se neformálně setkal s leaderem komunistické strany Santiagem Carrillou v lednu 1977, brzy poté, co Carrillo opustil vězení. Suárez proto mohl pochybovat o tom, co by bylo pro něj horší, destabilizace jeho reformního projektu, který by komunisté mohli způsobit, kdyby zůstali v ilegalitě a uspořádali by v zemi otevřený bojkot. Anebo využit výhody důvěryhodnosti, která by mohla poskytnout volební účast komunistů. (Colomer 1998, 101) Dne 9. dubna 1977 Suárez úspěšně přijal nebezpečný krok, když uvažoval o pevném odporu, legalizovat komunistickou stranu. (Linz, Stepan 1996, 96)

Pro Suáreze byly klíčové volby. Volby jsou klíčové v každém procesu demokratizace. Svobodné demokratické volby jsou schopny demontace a demobilizace starého režimu. (Linz, Stepan 1996, 93) „Můžu slíbit a slibuji“ je slavná formulace, kterou vyslovil tehdejší kandidát na předsednictví vlády Španělska Adolfo Suárez dne 13. června 1977 prostřednictvím Televisión Española v předvečer voleb v roce 1977. Tato fráze, nad kterou se zpočátku

někteří lidí pousmívali, byla nicméně odhalena jako definitivní podpora pro volbu Suáreze a překonána jako jeden ze symbolů španělského přechodu. Adolfo Suárez ve svých projevech používal populární jazyk jak pro politické, tak pro žurnalistické účely, a tím si dokázal získat španělský lid. (Discurso Adolfo Suárez con el que hizo célebre la frase "puedo promoter y prometo" 1977.)

První parlamentní volby se konaly 15. června 1977. Adolfo Suárez včele Unie demokratického středu[4] vyhrál volby. Strana získala 34,7 % hlasů. (Sanchéz-Teran 2008, 256–259) Po volbách se vytvořila velká středová strana, která v sobě spojovala různé sektory španělské politiky. Ideologicky byla tato koalice zastoupena liberály, sociálními demokraty, lidovci a stranami regionálních oblastí s malým nacionalistickým vědomím. (Pantoja Chaves 2009, 89) Tvorba této koalice znamenala neuvěřitelnou schopnost vyjednávat s patnácti politickými skupinami. (Sanchéz-Teran 2008, 256–259) Všechny tyto strany byly integrovány do strany Unie demokratického středu. UCD se po svém založení objevila uprostřed stranického systému a byla předložena voličům jako zástupce „sociologického centra" bez jasné a soudržné ideologie; snažila se shromáždit velkou umírněnou většinu země. (Pantoja Chaves 2009, 89) Strana prezentovala konglomerát politických a kulturních proudů, který by, ačkoliv nesourodý, mohl dojít díky vzájemnému pochopení k jednomu společnému cíli, a to byla demokracie. Premiérova strana byla volební koalice bez homogenity jako strana, ale s perspektivami spojování sil a přání. Strana se pokoušela vytvořit širokou základnu voličů. (Santana Gonzáles 2014, 182)

Pakty z Moncloy (Los pactos de la Moncloa) si kladly za cíl nalézt řešení problémů terorismu, inflace, nezaměstnanosti a rostoucího obchodního deficitu. Jednalo se zejména o to, že odbory a podnikatelé nebudou dále požadovat navyšování platů a vláda uskuteční velké ekonomické a sociální reformy, které by zbrzdily velmi rychle rostoucí inflaci v zemi. (Los Pactos de la Moncloa 1977) Pakty umožnily Španělsku zahájit cestu k modernizaci, která ji vedla k integraci do Evropského společenství. (Ángel Noceda 2017) Pakty z Moncloy se staly standardním odkazem v diskusích o úloze paktů při stabilizaci přechodných procesů. Příliš často však zapomínáme, že pakt vybudovaný v sídle předsedy vlády Moncloa nebyl společenskou smlouvou mezi odbory a organizacemi zaměstnavatelů, ale politickým paktem. Adolfo Suárez jim říkal Moncloa setkání, protože chtěl zapojit politickou společnost a zejména všechny strany. (Linz, Stepan 1996, 90) Suárez docílil toho, co si předsevzal,

[4] UCD (la Unión de Centro Democrático), český název pro politickou stranu je Unie demokratického středu.

všechny politické strany se dohodly na vzájemném kompromisu. A pakty z Moncloy byly v roce 1977 schváleny. (Los Pactos de la Moncloa, el acuerdo que cambió España hace 40 años 2017)

Ještě předtím, než byla zahájená práce na ústavě, se všechny politické síly dohodly, že nebude nikterak zpochybňována monarchie v zemi. Je nutné dodat, že díky velké snaze dojít kompromisu a schválit ústavu byla odložena celá řada problémů do budoucna (příkladem může být problematika autonomních oblastí Španělska, která nebyla dořešena). (Chalupa 1997, 49) Vypracování ústavy znamenalo pro nový parlament hledání kompromisů, kterých bylo nakonec dosaženo, a podařilo se ústavu vypracovat v takové podobě, že byla přijatelná pro španělský lid. V kortesech byla ústava schválena 325 poslanci, 6 hlasovalo proti a 14 se zdrželo hlasování. V senátu hlasovalo pro ústavu 226, 5 senátorů bylo proti a 8 se zdrželo hlasování. (Elaboración y aprobación de la Constitución Española de 1978 2003) V referendu o přijetí ústavy, kterého se zúčastnilo 67 % oprávněných voličů, hlasovalo pro přijetí 88 % voličů. (La Constitución, aprobada, aunque con mayor índice de abstención de lo previsto 1978) Ústava byla schválena referendem 6. prosince 1978. Právě popsaný proces ilustruje složitou souvislost mezi zákonností, legitimitou a mocí a význam časování v přechodu. (Linz, Stepan 1996, 96) Ve stejný den, kdy se ústava objevila v Úředním věstníku dne 29. prosince 1978, zveřejnil premiér Suárez prostřednictvím španělské televize svolání druhých všeobecných voleb a prvních regionálních v nové demokracii: 1. března následujícího roku a 3. dubna pro ostatní. (Ibáñez Salas, Soto Carmona and Serna 2015, 147)

Suárezovi se podařilo sestavit vládu i po volbách v roce 1979. Nicméně Adolfo Suárez zaplatil vysokou osobní cenu za své vedení demokratického přechodu. Trpěl nepřátelstvím většiny vysokých vojenských velitelů, byl pod útoky politické strany PSOE a jejího předsedy Felipe Gonzáleze, také nezlepšující se ekonomická krize či přítomnost teroristické organizace ETA vedly k problémům Suárezova kabinetu. (Sanchéz-Teran 2008, 256–259) V lednu 1981 podal premiér Suárez demisi kvůli přetrvávajícím rozporům v jeho vlastní politické straně UCD. (Suárez: "No quiero que el sistema democrático sea un paréntesis en la historia de España" 1981) Během jednání o jeho nástupci vtrhl v tzv. den 23-F podplukovník Antonio Tejero spolu s dalšími pučisty do poslanecké sněmovny a pokusil se o neúspěšný státní převrat. Tento den se Suárez stává paradigmatem demokracie, vůdcem přechodu, který v podstatě představuje, že vůdci puče jej považovali za svůj primární cíl svržení. (Morán 2009, 543)

Adolfo Suárez byla osobnost, která zvládla křehké momenty demokratického přechodu. Jeho vládní projekt obsahoval schválení zákona pro reformu, demontáž frankistických institucí, udělení amnestií, legalizace politických stran, vypsání všeobecných voleb a schválení ústavy ve velmi krátkém čase. Ale možná jeho největší hrdinský čin, riskantní a osobní, byla bezpochyby legalizace španělské komunistické strany. Adolfo Suárez věděl, že je to nezbytné pro kredibilitu celého procesu demokratizace. Akce byla však nesmírně riskantní a s nepředvídatelnými následky, nicméně správná. (Rivas Arjona 2014, 362) Obraz Adolfa Suáreze byl centrem propagace, obklopené řadou osobností, které představovaly všechny sociální vrstvy a regionální rozmanitosti, které tvořily zemi. Samozřejmě obraz Suáreze byl obraz člověka bezúhonnosti. Měl charisma, které umožnilo založení Unie demokratického středu spojené mezi pojmy centrum, Suárez a Španělsko. (Santana Gonzáles 2014, 184) Adolfo Suárez byl protagonistou nejdůležitějších okamžiků celého procesu, od jeho jmenování prvním demokratickým premiérem, přes člověka, který dosáhl konsenzu mezi politickými silami, až do dne jeho transcendentální rezignace. Jeho politická aktivita byla poznamenána jeho osobností a náladou, směsicí moderování a rizikem obsahu, kvalitami, které ho vedly k obraně reformy jako výrazu politiky. (Pantoja Chaves 2009, 87)

4. 2 Aktér – Církev – Vicente Enrique y Tarancón

4. 2. 1 Charakteristika aktéra

Důležitým vnitřním aktérem, který sehrál roli v procesu demokratizace, byla katolická církev. Jednou z klíčových postav byl španělský arcibiskup a později kardinál Vicente Enrique y Tarancón, který je považován za nositele obrody španělského katolicismu. (Martín de Santa Olalla, 2008) Tarancón byl jmenován biskupem se souhlasem generála Franca v polovině 40. let 20. století, ale velmi brzy začal umírněně kritizovat frankistický režim v sociální oblasti a v posledních letech diktatury byl velkým obhájcem demokracie. (Tamayo 2007) Tarancón se kvůli svým výrokům stal nepřítelem režimu, za což se mu přívrženci Francova režimu odvděčili rýmovaným a na veřejnosti vyřvávaným sloganem „Tarancón ke zdi". (Chalupa 1997, 18) Tarancón stál v čele Biskupské konference od roku 1971 až do roku 1981. Interpretoval myšlenky katolické církve v momentech největší konfliktnosti s frankistickým režimem a také v prvních momentech vzniku nové demokracie. Kardinál Tarancón měl podporu v papeži Pavlu VI. (Brassloff 1984, 83) Papež Pavel VI. dokonce jmenoval Tarancóna v roce 1971 madridským arcibiskupem. (La Santa Sede nombra obispos para siete diócesis españolas 1971)

Nejprve je důležité ujasnit si roli církve v období Francova režimu. Tato role byla diametrálně odlišná od té, kterou církev hrála ke konci frankistického režimu a během vlastního demokratického přechodu. Církev totiž byla velmi úzce spjata s Francovým režimem. Klíčovým dokumentem, který určoval a definoval vzájemné vztahy, byl konkordát, který byl uzavřen mezi Španělskem a Svatým stolcem v roce 1953. Hned v prvním článku byla potvrzena římskokatolická církev jako národní španělské náboženství. Církev tak získala výsadní postavení v zemi, španělský stát jí zaručil svobodné uplatnění své duchovní moci a jurisdikce a byla vyjmuta z cenzury a kontroly státu. (Concordato entre la Santa Sede y España 1953) Konkordát a následná legislativa tím vytvořily úplnou symbiózu mezi Francovým režimem a katolickou církví, perfektní konfiskaci diktatury a jasnou identifikaci církve s Francem. (Arce 2010, 6)

4. 2. 2 Cíle aktéra

Kardinál Tarancón měl vizi, ve které by španělská církev měla aktivně spolupracovat na procesu tranzice trojím způsobem. Za prvé uzavřít mír jako duchovní základ nové historické etapy, za druhé normalizovat vztahy se státem s novými předpoklady, které budou zaručovat nezávislost církve a vzájemnou spolupráci v záležitostech, které přispívají ke společnému blahu společnosti, a nakonec udržovat církev mimo politickou sféru. (Nasarre 2012, 117)

V odborné literatuře se také setkáme s pojmem "Taranconismus". Tento termín označuje období španělské církve, které se shoduje s koncem Francova režimu, a obdobím tranzice (1971-1981). Označuje způsob vlády církve a její vztahy se společností, které jsou založeny na duchu dialogu a tolerance, a především pastorský a politický projekt. Hlavním aktérem procesu změny jednání je kardinál Tarancón, který díky tomu čelil mnoha kritikám. Inspirací a také přímým impulzem pro tyto změny byl již zmiňovaný papež Pavel VI. (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 195)

Jednání španělské církve po skončení Francova režimu lze shrnout do tří bodů. Církev zintenzivnila proces náboženské identifikace a vnitřní konsolidace a vzdálení se od politické debaty. Podpořila spravedlnost a mír a přispěla v rozsahu své náboženské mise k usmíření Španělů. Znovuobjevila nové formy přítomnosti církve v pluralistické a demokratické společnosti na principu náboženské svobody. (Cárcel Ortí 2003, 289)

4. 2. 3 Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období

Přítomnost církve a kardinála Tarancóna v procesu demokratizace lze charakterizovat čtyřmi základními milníky: Kázání Tarancóna v roce 1975 během korunovace nového krále Juana Carlose, královo navrácení práva jmenování biskupů církvi. otevření se církve všem demokratickým politickým stranám a s tím plynoucí absence konkrétního závazku k jedné politické straně a definování nekonfesionálního státu, ale zároveň spolupracujícího s církví v Ústavě z roku 1978.

Na počátku 70. let si španělská církev udržovala kritický postoj k Francovu režimu kvůli nedostatku demokracie a základních svobod. Na 2. vatikánském koncilu (1962-1965) poprvé papež Pavel VI. vyjádřil nesouhlas s Francovým režimem, a to zejména v Deklaraci o náboženské svobodě, která vznikla v roce 1966 během koncilu. Církevní elity se dlouho bránily přijmout princip svobody svědomí a náboženství a koncept lidských práv. Raději dlouho spolupracovaly s konfesními státy, kde církev s pomocí státu vychovávala občany. Až konfrontace s nacismem, komunismem a dalšími protináboženskými režimy přivedla papeže Pia XII., a poté jeho nástupce Pavla VI., k ocenění demokracie a konceptu lidských práv, kdy stát a žádná vnější moc nemá právo nutit člověka násilím ke změně náboženského smyšlení. (Deklarace o náboženské svobodě 1966) Na tento podnět se španělská církev projevila ve svých mladších stoupencích ve prospěch svobody a demokratizace politického života. (Sánchéz-Terán 2007) Zejména právě díky 2. vatikánskému koncilu si španělská církev na konci Francova režimu zlepšila svůj obraz jako obránce lidských práv připraveného uznat svoji autonomii časově a nezávisle na politickém boji. (Cárcel Ortí 2003, 289)

V roce 1973 se španělská církev rozhodla, že nastal čas k upevnění své pozice v oblasti lidských práv, která byla ve Španělsku porušována. A zároveň si chtěla upevnit pozici ve vztahu s politickou elitou. (Cárcel Ortí 2003, 278) K tomu došlu za pomoci dokumentu z roku 1973 „Církev a politická komunita“, ve kterém katolická církev potvrdila svoji nezávislost na politické moci. Zřekla se přítomnosti v hlavních institucích Francova režimu (Královská rada, Regentská rada a kortesy). Biskupové se v dokumentu vyjádřili, že je nutné získat novou orientaci vzájemných vztahů mezi státem a církví. Odkazovali na nutnost revize konkordátu z roku 1953. Ve svém prohlášení se také vyjádřili k nevýhodám, které má konfesionální stát, a tím také odkazovali na Druhý vatikánský koncil (koncil se vzdal požadavku, aby státní struktury jednaly podle katolických principů). (La Iglesia y la Comunidad Política 1973) Díky dokumentu „Církev a politická komunita“ došlo k vážným střetům s režimem a byla jasněji vymezena pozice španělské církve a Francova režimu. V pozdějších letech se vztahy církve a vlády ještě více napjaly. Již v další fázi se prezident vlády Arias Navarro pokusil vyhnat ze Španělska biskupa z Bilbaa, monsignora Añoverose. Jasný zásah hlavy státu zabránil tomuto kroku, který by automaticky vedl k exkomunikaci pro odpovědné osoby. Později stejná vláda Ariase zakázala křesťanské shromáždění ve Vallecas a Las Palmas. (Martín de Santa Olalla, 2012, 29-30)

Pro španělskou tranzici byl rok 1975 klíčový, došlo ke dvěma zásadním událostem. Úmrtí generála Franca a jmenování nového krále Juana Carlose. Při obou událostech sehrál významnou roli kardinál Tarancón. Během zádušní mše za generála Franca v El Pradu se Tarancón vyjádřil ve svém kázání takto: „Smrt Caudilla nám připomíná, že povinnost pracovat a obětovat zemi není jen funkcí těch, kteří vládnou, ale všech. Jsme všichni zodpovědní za to, že Španělsko žije v míru, že všichni Španělé mají svobodu a dostatečné prostředky k rozvoji své osobnosti a zachování jejich důstojnosti jako lidí a křesťanů.“ Tarancón se ve svém kázání snaží uklidnit španělský národ. Dle něj není nutná panika po smrti generála Franca, naopak apeluje na to, aby všichni Španělé plnili službu společnosti a podíleli se na politickém životě země. Zdůrazňuje také důležitost svobody všech lidí. (Monseñor Tarancón: No es esta hora de tragedias ni de pánicos 1975)

Juan Carlos byl v době Francovy smrti postava politicky slabá. Slabá, protože pro frankisty byla hlavním nepřítelem generála Franca, a pro demokratickou opozici nebyl víc než pouhým stvořením Caudilla. Kardinál Tarancón si byl vědom této slabosti, a proto ukázal svoji veřejnou podporu králi v kázání, které vedl při korunovaci Juana Carlose králem v roce 1975. (Cruz 2014) Tarancón se obrátil k novému králi Juanu Carlosovi se slovy, v kterých ho žádal, aby byl králem všech Španělů, všech, kteří si přejí žít bez výsad a rozdílů jedněch od druhých, ve vzájemném respektu a lásce. Žádal krále, aby usiloval o vztah s církví, který respektuje vzájemnou autonomii a svobodu, aniž by narušoval vzájemnou a plodnou spolupráci. Tarancón ve svém kázání slíbil pomoc králi. (Enrique y Tarancón, 1975) Toto Tarancónovo poselství bylo vyslyšeno v milionech španělských domácností a mělo velký ohlas i v mezinárodních médiích. (Tamames 2017)

Tarancón byl silnou podporou pro krále při procesu dosažení demokracie, přestože to nebylo snadné. Byly tam skupiny, které si nepřály, aby to byla role Tarancóna. Při diskusi o roli katolické církve v této fázi nemůže být nejmenována osoba José María Martína Patino. Ten byl osobním tajemníkem Tarancóna a byl jedním z vyjednávačů mezi králem Juanem Carlosem a arcibiskupem v Madridu. Pokud církev děkuje králi Juanovi Carlosovi za něco, tak je to jeho zřeknutí se výsady jmenování biskupů. Požádal o to papež Pavel VI., velkou zásluhu na tom měl i Tarancón. Král Juan Carlos jako klíčový element ustanovil potvrzením demokratického systému neutralitu církve ve volebních procesech. Byla zrušena možnost podpory konfesní politické strany, což byl rozdíl od druhé španělské republiky, v níž církev

podporovala pravicovou stranu Španělskou konfederaci autonomních skupin (CEDA). (Cruz 2014)

V červenci 1976, po ustanovení Adolfa Suáreze ministerským předsedou, biskupská konference vydala dlouhé poselství povzbuzující španělskou společnost s názvem „Křesťanské orientace o politické a sociální účasti“. (Cárcel Ortí 2003, 298) Biskupská konference říká, že tato etapa politické tranzice, kterou Španělsko v současnosti prochází, se rozvíjí mezi nadějí spravedlivější a volnější společnosti a strachem ze ztráty příležitosti, která může být historická, a je důležité, aby křesťané participovali na politickém a sociálním životě státu. Dokument vyzývá křesťany, aby se připojili k politickému a společenskému boji, aby bojovali s morální bezúhonností a obezřetností proti nespravedlnosti a útlaku. (Orientaciones cristianas sobre participación política y social 1976)

Ve stejné době také Tarancón zahájil oddělení církve od státu, které bylo potvrzeno v Základních dohodách, v nichž oficiálně církev znovu získala svobodu jmenovat biskupy. Tyto dohody stanovily základní principy, které musí splňovat vztahy mezi politickou komunitou a církví. Jako je vzájemná nezávislost obou stran a vzájemná spolupráce. Tato dohoda mezi Svatým stolcem a Španělskem byla uzavřena v roce 1976 a na ni dále pak navazovaly další dohody v roce 1979. Potvrzovala také náboženskou svobodu jako právo všech občanů, které musí být uznáno v právním řádu společnosti. (Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado Español 1976) Církev podepsala v roce 1979 čtyři dílčí dohody, což znamenalo konečné zrušení konkordátu z roku 1953. Tímto způsobem a v souladu s tím, co potvrdila nedávno schválená ústava z 6. prosince 1978, se Španělsko stalo nedenominačním státem, který se zavázal zachovat vztahy spolupráce s církví v záležitostech společného zájmu. (Martín de Santa Olalla, 2008) Tyto čtyři samostatné dohody se týkaly: náboženské pomoci ozbrojeným silám, právních záležitostí (občanská právní subjektivita církevních entit a občanskoprávní účinky kanonických manželství), hospodářství (přidělování daní ve prospěch katolické církve a daňový režim, který se na ni vztahuje) a nakonec vzdělání a kultury (výuka katolického náboženství ve vzdělávacím systému a právní režim historického dědictví v rukou katolické církve). (Acuerdos entre el Estado español y la Santa Sede 1979) V každém případě pro kardinála Tarancóna tyto čtyři dohody byly osobní úspěch po letech snažení vyhýbání se obnovení konkordátu z roku 1953. (Martín de Santa Olalla, 2012, 33) Samotná ústava zmiňuje církev hned několikrát. Garantuje jí náboženskou svobodu. Definuje vztah mezi státem a církví jako vzájemnou spolupráci. Uznává rovnoprávnost muže

a ženy a zabývá se do té doby poměrně kontroverzní otázku rozvodů, které jsou povoleny, zatímco ve Francově režimu byla manželství neoddělitelná. (Constitución Española 1978) Na otázku týkající se hodnoty a rozsahu dílčích smluv Tarancón řekl: „Reagují na vztahy nezávislosti mezi státem a církví, jak je stanoveno v ústavě“. (Martín de Santa Olalla, 2012, 33)

Úlohou církve v této fázi tranzice bylo dodržování přísné neutrality, to církev potvrdila v „Nótě o politické participaci“, kterou španělští biskupové zveřejnili měsíce před všeobecnými volbami v roce 1977. Politickou neutralitu církve vysvětloval Tarancón tak, že: „Křesťanská víra není politická ideologie, ani nemůže být identifikována s žádnou z nich, vzhledem k tomu, že žádný sociální či politický systém se nemůže vyčerpat veškeré bohatství evangelia. Církvi nenáleží prezentovat názory nebo konkrétní řešení vlády v oblastech sociálních věd, ekonomiky či politiky. Církev nepodporuje žádnou formu politické ideologie.“ (Martín de Santa Olalla, 2012, 8) Pro Tarancóna bylo velmi důležité, že lidé hlasují podle svého svědomí, a proto takto popřel vytvoření katolické politické strany. Tarancón tvrdil, že Španělsko potřebuje státní vizi, která zabrání triumfu extremistických hnutí. Tyto své ideje o politické neutralitě církve kardinál Tarancón zopakoval také na setkání s katolickou mládeží v Madridu. (Cruz 2014) Křesťané by měli využívat svých legitimních svobod a podporovat politické strany dle své preference. Což znamenalo, že by se církev měla zdržet podpory výslovně strany konfesionální anebo náležící původu křesťanské demokracie. Tato „neutralita“ k politickým stranám prospěla ve volbách centristické straně vedené Suárezem, kterou podpořila i velká část katolických voličů. (Nasarre 2012, 117) Distancování, které biskupové zamýšleli s ohledem na politickou moc a stát, nebylo mnoho lidí vykládáno jako zřeknutí se evangelického závazku, který má církev se společností a se všemi lidmi. Neutralita, která se chtěla zachovat ve vztahu k stranám a k čistě politickým možnostem, měla za cíl rozšířit se na celý společenský život tím, že církev popře své právo obhajovat hodnoty evangelia ohrožené v nové společnosti, kterou měla v úmyslu postavit. (Cárcel 2003, 304)

Před referendem o nové ústavě měla církev zaujmout svoje postavení a k tomu se vyjádřil i kardinál Tarancón, který stál stále v čele španělského biskupství, řekl: „Budeme vždy se španělským lidem a jejich potřebami. Nikdy s nějakou skupinou moci nebo stranou. Nežádáme privilegia, ale respekt, důraz na opatrnost náboženského života, kterou chce část našeho lidu udržet, bez toho, aniž by bylo třeba odlišné zacházení mezi různými církvemi a společenstvími či snížení práv těch, kteří nevěří. Nastanou nové problémy v oblasti

manželství a rodiny, v oblasti vzdělání, přítomnosti jeptišek ve zdravotních střediscích. v kontaktu s odborovými a politickými silami, které mohou mít základ v ideologiích, které jsou odlišné než křesťanství. (Martín de Santa Olalla, 2012, 23-24) Biskupové se taktéž vyjadřují o referendu v nótě, píší z nábožensko-morální perspektivy. V dobách významu přítomnosti církev tradičně připomíná povinnost volit. Biskupové doufají, že zákony, které budou rozvíjet normy konstituce, nezničí svědomí žádného občana a žádá křesťany, aby správně spolupracovali s konstruktivním duchem při jejich přípravě. Dle nich to bude nejlepší cesta pro občanskou společnost a církev, pro rozvoj bez zasahování a úctyhodnou shodu. (Nota sobre el referendum constitucional 1978) Tato nová pozice církve byla známá jako nekonfesionální či v doslovném překladu „akonfesionální“ (aconfesionalidad). Je patrné, že církev ústavu z roku 1978 podpořila, nicméně i přesto v postavení některých katolíků žil rozpor mezi upřímnou podporou demokratického procesu a ztrátou protagonismu, které tato nová situace vyvolala. (Arce 2010, 23)

4. 3 Aktér – Armáda – Gutiérrez Mellado

4. 3. 1 Charakteristika aktéra

Úloha, kterou hrají ozbrojené síly v oblasti veřejné bezpečnosti během frankistického režimu, je nepochybná, a to jak s ohledem na vysoké postavení ministerstva vnitra, tak i členy těchto bezpečnostních sil. (Frieyro de Lara 2006, 174) Armáda měla dva základní úkoly. Na prvním místě byl základní element politické represe pro udržení vnitřního pořádku v zemi. Za druhé měla privilegium výběru politického personálu během diktatury. (Mendaro Elío 2008, 1) Nicméně již v 60. letech začali mít někteří vojáci potřebu připravit se pro budoucí politickou tranzici. Na popud toho vznikly instrumenty, jako bylo nejvyšší centrum studií pro národní obranu[5], které umožnilo otevřít cesty ke sjednocení vojenských ministerstev a aktualizovat, modernizovat a přizpůsobit strukturu a postupy vojenských sil parametrům NATO v období tranzice. (Puell de la Villa 2012, 13) Jeden významný faktor, ukazující pokles autority režimu, byl právě úpadek vlivu armády. Francův režim se o armádu opíral převážně v první fázi diktatury, ale režim v jeho konečné fázi nebyl typicky vojenským režimem tak jako jiné vojenské diktatury. V předvečer smrti Franca převládal civilně institucionální základ režimu, nikoli armádní. (Powell 2006, 10)

Když zemřel generál Franco, španělská veřejnost byla přesvědčena, že ozbrojené síly budou jako celek nejsilnější baštou a základem režimu. Společně s katolickou církví byla armáda druhý velký legitimní pilíř a páteř frankistického režimu od jeho samotného počátku. (Mendaro Elío 2008, 1) Král Juan Carlos se snažil o získání náklonnosti armády, jejíž reakce mohly negativně ovlivnit jeho plány. Juan Carlos se v tomto směru projevil jako velký taktik, když se prohlásil ochráncem Francových zákonů a zesnulého generála jmenoval in memoriam „trvalým generálem ozbrojených sil Španělska“. (Ženíšek 2006, 103)

V průběhu tranzice byl klíčovou vojenskou postavou generál Manuel Gutiérrez Mellado, který byl jmenován ministrem obrany poté, co funkci opustil generál Fernando de Santiago v září roku 1976. Jmenování Manuela Gutiérreze Mellady mělo velké ohlasy v tisku a v opozici, která podporovala demokratický proces. Generál Mellado prezentoval pro mnoho lidí garance, že armáda bude podporovat demokratickou tranzici. (Sánchez-Teran 2008, 267) Rychlou transformace španělských armádních sil a jejich reforma, která byla

[5] CESEDEN (el Centro Superior de Estudios de la Defensa Nacional) je nejvyšší centrum studií pro národní obranu.

vykonána zejména generálem Manuelem Gutiérrezem Melladou a podporována vládou UCD a PSOE. (Puell de la Villa 2012, 8)

4. 3. 2 Cíle aktéra

Ozbrojené síly měly ve svých rukách moc a kapacitu pro označení limit a pole působnosti, podle kterých mělo dojít ke změně směru, kterým se bude dále Španělsko vyvíjet. (Puell de la Villa 2012, 8) Společnost však nebyla jednotná, ne všichni zaznamenali výhody politických změn, které nastínil král před kortesy ve svém slavnostním prohlášení, stanoviska k budoucí úloze byla docela zmatečná. Mnoho lidí se identifikovalo s frankistickým režimem a považovalo armádu za privilegovanou kastu s příliš mnoha výsadami. Vnímání postoje vojenské instituce vcelku před procesem demokratizace nebylo jednomyslné. Jediné spolehlivé údaje jsou z průzkumu z roku 1978 (červen), který se zabýval sociálním postoji ve srovnání s armádou. 58 % populace se domnívalo, že armáda by měla být vyloučena z politiky, zatímco 37 % populace si myslelo, že její zásah je nutný pro pořádek a klid v zemi. (Puell de la Villa 2012, 20-21)

Mellado dostal od Suáreze nevděčný úkol, který spočíval ve zpacifikování armády a jejímu přivyknutí životu v demokracii. (Chalupa 1997, 79) Hlavními cíli Gutiérreze Mellady bylo sjednocení ministerstva obrany, odstranění vojenských jednotek z účasti v politickém procesu a reorganizace vojenských frankistických institucí. Generál se držel takto definovaných základních cílů a on sám se z vysokých vojenských funkcí, které zastával během celého období tranzice, staral o hladký demokratický přechod armády. (Mendaro Elío 2008, 1)

4. 3. 3 Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období

Gutiérrez Mellado podpořil čtyři hlavní milníky reformy: zbavení vojenské jednotky účasti v politickém procesu, vytvoření ministerstva obrany v roce 1977, vložení ozbrojených sil do ústavního textu z roku 1978 a vypracování organického zákona o základních kritériích národní obrany a vojenská organizace z roku 1980.

Důležitou událostí pro armádu bylo schválení zákona o politické reformě z roku 1977 v kortesech. Na něm je možné demonstrovat rozdělení armády do dvou táborů. Mezi menšinou, která hlasovala proti, bylo 15 vojáků a další opustili sál, aby nehlasovali. Vztahy mezi vládou a generály byly čím dál více komplikované po přijetí reformy. Gutiérrez Mellado byl nucen volit mezi těmi, kteří se zdáli být méně nebezpeční pro jmenování. (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 214)

Jeden z nejvíce napjatých momentů jeho ministerstva byla legalizace komunistické strany 7. dubna 1977. (Mendaro Elío 2008, 1-2) Militaristická složka byla silně proti legalizaci komunistické strany. (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 214) Legalizace provokovala velké obavy jeho vojenských kolegů a odstoupení ministra námořnictva Marina Pita da Veigy. (Mendaro Elío 2008, 1-2) Suárez slíbil generálům, že k legalizaci PCE nedojde, a přesto došlo. Poté co Suárez legalizoval komunistickou stranu, došlo k vojenské vzpouře. Někteří generálové se vzdali svých míst ve funkcích v kortesech. (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 214) Na druhou stranu se snažil generál Mellado zabránit reakci ozbrojených sil před útoky teroristické skupiny ETA a anarchistické skupině GRAPO[6], které se pokoušely destabilizovat demokratický proces prostřednictvím množství útoků. Generál Mellado se pokoušel udržet vojenské síly daleko od politického napětí. Mellado měl obtížný úkol postoupit armádě demokratické reformy, které podněcovala vláda. (Mendaro Elío 2008, 1-2)

Generál Mellado představil důležité reformy ve fungování ozbrojených sil. V roce 1973 se stal vrchním velitelem armády. Ve stejném roce obsadil také funkci místopředsedy pro záležitosti obrany a s tímto postem pokračoval až k volbám v roce 1977. (Mendaro Elío 2008, 1-2) V rámci jeho mandátu proběhla významná událost, a to vytvoření jednotného ministerstva obrany, potlačení a integrace bývalých vojenských ministerstev námořních a leteckých sil. (Sánchez-Teran 2008, 268) Dále Mellado v červenci roku 1977 zřídil nadřízené informačního středisko pro obranu[7], které reorganizovalo a nahradilo dříve existující zpravodajské služby, které existovaly za frankistické éry. (Sánchez-Teran 2008, 268)

Franco se rozhodl potlačit portfolio národní obrany a vytvořit tři vojenská ministerstva v září 1939, šest měsíců po skončení občanské války. Tento fakt je možné analyzovat tak,

[6] GRAPO (Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre) je skupina protifašistické rezistence prvního října.
[7] CESID (El Centro Superior de Información de la Defensa) je nadřízené informační středisko pro obranu.

že Franco měl tendenci interpretovat, že jeho záměrem bylo neutralizovat zřejmou politickou sílu ministra obrany, který soustředil veškerou vojenskou sílu v jedné osobě a mohl by se tak stát jeho protivníkem. Utváření ministerstva obrany byla dlouhá a nerovná cesta. První kroky byly podniknuty v roce 1968, o což se postaralo nejvyšší centrum studií pro národní obranu a generál Díez-Alegría. Poprvé se uvažovalo o skutečné možnosti změny uspořádání a o osm let později toho bylo docíleno v předběžném návrhu zákona připraveného kabinetem generála Santiaga. Hlavní rozdíl mezi ministerskou konfigurací koncipovanou v roce 1976 a definitivním schváleným zákonem následujícího roku bylo to, že Gutiérrez Mellado se rozhodl nezačínat od nuly, ale transformovat stávající ministerstvo v souladu s myšlenkou celé tranzice. Demokratický přechod byl reformistický proces, a ne rupturistický s minulostí. (Puell de la Villa 2012, 26) Druhý viceprezident pro záležitosti obrany podpořil reformu v již existující struktuře tří ministerských oddělení, která zmizela, a v případě vysokého štábu, jediného orgánu, který je zamýšleno zachovat podle frankistického ústavního pořádku, který byl zaveden Organickým zákonem státu 1967. (Ley Orgánica del Estado, número 1/1967, de 10 de enero 1967)

Prvním krokem bylo, na základě toho, co bylo v námořnictvu již platné, přiřadit příkazy operující armády země a vzduchu a jejich perspektivy šéfům generálního štábu. Bezprostředně poté byly seskupeny v JUJEMu[8], což byl uvažovaný orgán, který se objevoval již v projektech generála Díeze-Alegría. Reformu dokončil generál Mellado a JUJEM, neboli Výbor velitelů generálního štábu fungoval jako sdružený nadřazený řetězec vojenského velení. (Mendaro Elío 2008, 1-2) Jakmile byly provozní pravomoci správních orgánů odděleny, stačilo je svěřit jedinému ministerskému oddělení, které bude mít tři generální tajemníky, jednoho pro každou armádu. To byl postup k vytvoření jednotného ministerstva obrany, který představil Gutiérrez Mellado premiérovi Adolfu Suárezovi v lednu 1977. (Puell de la Villa 2012, 26) Tato nová politicko-administrativní struktura byla schválena v létě roku 1977. Nedlouho na to se konaly první demokratické volby a krátce poté bylo doplněno rozhodnutí jmenovat civilistu Augustína Rodrígueze-Sahagúna prvním ministrem obrany nového demokratického období, tak jak je tomu v západních demokraciích. (Navajas Zubeldía 2014, 35-36) To vedlo k delegování plných pravomocí na jeho osobu, civilista převzal odpovědnost obrany poprvé za posledních čtyřicet let historie Španělska. (Prego 1999, 518-520) To znamenalo vytvoření nového vojenského vedení, tedy vytvoření nové funkce náčelníka štábu. (Sánchez-Teran 2008, 270) Generál Gutiérrez Mellado po volbách zůstal

[8] JUJEM (Junta de Jefes de Estado Mayor) česky je to Výbor velitelů generálního štábu.

v kabinetu jako místopředseda odpovědný za koordinaci ozbrojených sil a sil bezpečnosti. (Navajas Zubeldía 2014, 35-36)

Královská vyhláška 1558 z roku 1977, ze 4. července, vytvořila ministerstvo obrany. Učinila tak na základě bývalých vojenských ministerstev a ukázala role a povinnosti, které jdou nad rámec striktně vojenské oblasti rozšířit na širší národní obranu. (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 215) Ministerstvo obrany je zřízeno jako orgán ústřední státní správy pověřený organizací a koordinací obecné politiky vlády, pokud jde o národní obranu, stejně jako provádění příslušné vojenské politiky. Zbývající orgány a jednotky ministerstev armády, námořnictva a letectva, s výjimkou zástupce civilního letectva, jsou integrovány do stejné skupiny a řečené útvary jsou zrušeny. Ministr obrany, který je zodpovědný za výcvik armády, námořnictva a letectva, jim umožní plnit své poslání a vykonává veškeré funkce řízení obranné politiky, které nejsou vyhrazeny ani přímo vykonávány premiérem, a ty, které souvisejí s představenstvem náčelníků štábu, které výslovně deleguje. (Real Decreto 1558/1977, de 4 de julio, por el que se reestructuran determinados Organos de la Administración Central del Estado 1977)

Královský dekret dává konkrétní podobu a strukturu ministerstvu obrany. Struktura ministerstva obrany zahrnuje: orgány velení a řízení vojenského velení každé ze tří armád, politické a správní orgány, které ze své podstaty nejsou pod vojenským velením, generální ředitelství civilní gardy, informační a vztahové orgány závislé přímo na ministrovi, vysoké poradní orgány ministra. (Real Decreto 2723/1977, de 2 de noviembre, por el que se estructura orgánica y funcionalmente el Ministerio de Defensa 1977)

Dá se tedy dospět k závěru, že Gutiérrez Mellado a ti, kteří s ním spolupracovali, nechtěli, aby se rozpadla historicko-právní tradice armády jako autonomní instituce. Naopak, pozadí královského dekretu, který definoval organickou strukturu ministerstva obrany, místo aby jasně upřesnil vztah ozbrojené síly-výkonné moci. (Puell de la Villa 2012, 28) Na tento královský dekret následovala další ustanovení, jejichž cílem bylo neutralizovat vliv klíčových sektorů frankistického režimu, včetně ozbrojených sil. Reforma armády, kterou vykonal Mellado, byla později podporována i širokou veřejností a tiskem, ale stále existovali vysoce postavení nostalgičtí vůdci předchozího frankistického režimu, kteří proti němu brojili. (Castro Torres 2010, 258)

Souběžně se samotnou ústavou připravil generál Gutiérrez Mellado společně s králem Juanem Carlosem královská nařízení (Reales Ordenanzas de 1978), což byl dokument, který se zabýval přizpůsobení ozbrojených sil právnímu státu a kde mimo jiné uvedl znalosti, dodržování a podřízenost armády španělské ústavě. Posílil profesionalitu a politickou neutralitu armády. (Reales Ordenanzas de 1978 2016) Tato královská nařízení představují morální pravidlo vojenské instituce a rámec, který definuje povinnosti a práva svých členů. Jejich preferenčním účelem je požadovat a podporovat přesné plnění povinnosti inspirované láskou k vlasti a ve cti, disciplíně a odvaze. (Ley 85/1978, de 28 de diciembre, de Reales Ordenanzas de las Fuerzas Armadas 1978) Tyto dekrety znamenaly významný pokrok v přizpůsobování ve své době práv a povinností armády a také zavedení hranice náležité poslušnosti. (Navajas Zubeldía 2014, 35-36) Ozbrojené síly byly do ústavy z roku 1978 zařazeny článkem 8, kterým ústava připisuje povinnost „zaručit suverenitu a nezávislost Španělska a jeho územní nedotknutelnost a bránit ústavní řád“. (Constitución Española 1978)

Během následujících dvou let pokračoval Rodríguez Sahagún v rámci reforem zahájených Gutiérrezem Melladem. Došlo také k omlazení ozbrojených sil a novému uspořádání důstojníků a poddůstojníků armády. Nicméně nová etapa Rodrígueze Sahagúna byla poznamenána permanentními zvěstmi o převratu z řad plukovníků či některých generálů. (Navajas Zubeldía 2014, 35-36) 4. ledna 1979 ETA zavraždila generálního vojenského guvernéra v Madridu Constantina Ortína. Na jeho pohřbu, kterého se účastnili pouze vojáci, se podvratné výkřiky zvedaly. Gutiérrez Mellado byl uražen, otřesen a napaden. Nicméně, vojenská reforma pokračovala a nové předpisy byly více v souladu s ústavním duchem a ministerstvo obrany vydalo poprvé svůj Strategický plán (El Plan Estratégico). (Quirosa-Cheynouze y Muñoz 2007, 218)

Velkým úspěchem poledních let Melladovy kariéry v demokratizačním procesu bylo vypracování organického zákona o základních kritériích národní obrany a vojenská organizace z roku 1980. Národní obranné a vojenské organizace jsou regulovány základními principy stanovenými v tomto Organickém zákonu, který stanovuje, že národní obrana a organizace ozbrojených sil jsou výlučnou pravomocí státu. Zákon chápe národní obranu jako likvidaci, integraci a koordinovanou činnost všech energií a morálních a hmotných sil národa před jakoukoliv formou agrese. (Ley Orgánica 6/1980, de 1 de julio, por la que se regulan los criterios básicos de la defensa nacional y la organización militar 1980) V roce 1980 schválily také kortesy reformu Kodexu vojenské spravedlnosti, která snížila vojenské

síly uvnitř státu a dovolila odvolávat k občanské spravedlnosti vojenský rozsudek. (Ley Orgánica 9/1980, de 6 de noviembre, de reforma del Código de Justicia Militar 1980)

Nepochybně nejznámější obraz Gutiérreze Mellady se utvořil během nepovedeného puče, známého také pod názvem 23-F. 23. února 1981 během debaty o jmenování Leopolda Calva Sotely ze strany Unie demokratické středu předsedou vlády, došlo k pokusu o státní převrat. (23-F: La noche más larga 1991) Gutiérrez Mellado, během napadení kortesů vystoupil ze svého poslaneckého křesla, aby odvolal postoj pučistů v čele s Antoniem Tejerem a požádal je o vysvětlení jejich vtrhnutí do poslanecké sněmovny. Tejero se snažil násilně srazit generála Melladu na zem, ten se nakonec vrátil na místo vedle premiéra Adolfa Suáreze. (Mellado recrimina la actitud del golpista Antonio Tejero el 23-F 1981) Tato scéna, kdy několik stráží, které se neúspěšně pokoušely porazit člověka téměř sedmdesát let starého, utkvěla v paměti mnoha Španělů a symbolizuje nevratnost demokratického procesu. (23-F: La noche más larga 1991) Všichni v doslovném slova smyslu viděli sílu a důstojnost generála Gutiérreze Mellady v jeho konfrontaci s pučisty. (Sánchez-Teran 2008, 270)

Vojenská reforma provedená v přechodu je definována pomalostí a umírněností, se kterými se některé otázky řeší, kvůli neustálému cíli nedráždit ozbrojené síly jako instituci. Absence vojenské purifikace podobná s ohledem na práva získaná armádou v předchozím režimu a použití nařízení vlády nad rámec zákona z důvodů rychlosti, efektivity a všechny politické náklady, jelikož se jednalo o méně rozptýlené a méně diskutované. (Frieyro de Lara 2006, 181) Mellado držel hranice armády boje mezi stranami, v souladu s dalšími jeho nejslavnějšími rozhodnutími: požadovat odvolání armády, která se rozhodne aktivně účastnit v politice. A něco zcela obvyklého během frankistického režimu bylo vytvoření sankcí pro ty, kdo porušují toto pravidlo. (Puell de la Villa 2012, 29) Generál byl ve výrazné většině přesvědčen o nutnosti zůstat stranou od politických stran a být neutrální vůči výsledkům voleb. (Puell de la Villa 2012, 23) Mellado chtěl podrobit armádu civilnímu vedení státu a zaměřit se výhradně na její odborné činnosti. (Frieyro de Lara 2006, 181)

4. 4 Aktér – Komunistická strana – Santiago Carrillo

4. 4. 1 Charakteristika aktéra

Španělská komunistická strana vykonávala svoji činnost během frankistického režimu z exilu. V prvních exilových letech fungovala zejména pod ochranou revolucionářky a političky dělnického hnutí Dolores Ibárruri. Ta byla již v roce 1942 zvolena na post generálního tajemníka PCE v exilu, kterým byla až do roku 1960, kdy ji ve funkci nahradil Santiago Carrillo. (Benet 2016, 77-78) Taktický přelom z roku 1956 a myšlenka „národního usmíření" tvoří rámec, z něhož směřují definování politických návrhů systematizovaných na kongresech (1960, 1965 a 1972). (Rivas Arjona 2014, 46) V 60. letech byla orientace strany problematická. Existovaly vnitřní rozpory mezi prosovětskými zastánci a frakcemi strany, které se zkonstruovaly kolem republikového exilu. Probíhala diskuze o únosnosti taktiky jednání a anti-frankistického boje po zjevném selhání politiky národního usmíření nebo při použití právních prostředků na podporu nahrazování diktatury mírovými prostředky. Celá tato situace způsobila roztříštění a vyčištění stranického aparátu PCE. (Pantoja Chaves 2010, 145)

Od sovětské invaze do Československa v roce 1968 se začala PCE odklánět od Moskvy a přimkla se ke komunistické straně Itálie, která vedla nezávislou linii komunismu známou jako eurokomunismus. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) Mezi VI. a VIII. kongresem (1960-1972) se PCE stala stranou par excellence anti-frankistického boje. Byl to důsledek jeho ochoty konfigurovat sebe jako stranu se širokou základnou. Tento účel, jak se odráží například v usnesení výkonného výboru z dubna 1967, byl: "Pro komunistickou stranu bylo důležité urychlit přechod k demokracii", dále pak implicitní jednání v sociálních hnutích zahrnujících konkrétní cíle a konkrétní požadavky každého z nich, a to za předpokladu, že rizika vyplývající z nejoptimálnějšího provozu jsou možná, čímž se rozšiřuje omezení zákonnosti. (Saberes Erice 2012, 13) V následných zprávách a usneseních vedení, často vydávaných ve formě knih nebo brožur a téměř vždy s podpisem generálního tajemníka Santiaga Carrilla: Co bude po Francovi? Nové přístupy k dnešním problémům, ekonomická demokracie a politika atd. První předpoklad, který charakterizuje tento návrh, je prioritou bojovat za demokracii a usnadnit širokou alianci síly proti diktatuře. (Saberes Erice 2012, 21)

4. 4. 2 Cíle aktéra

Legalizace komunistické strany měla zvláštní význam, protože Franco vždy odůvodňoval vojenské povstání proti republice, občanské válce a diktatuře právě jako komunistické nebezpečí. (Colomer 1998, 101) Carrillovým hlavním cílem v procesu demokratizace byla legalizace PCE. A proto dává přednost první fázi, kdy se provede legalizace PCE v zákonnosti bránící jejich rupturistických a republikánských názorů. Jak Carillo vysvětlil později, legalizace komunistické strany byla jeho posedlost, věc života nebo smrti. (Colomer 1998, 103-104)

První, kdo poslal zprávu o záměru legalizace PCE, byl samotný král. Juan Carlos věřil, že jeho vůle být králem všech Španělů zahrnuje také komunisty, i když si je vědom obtížnosti politického vyjádření svého přání. (Sanchéz-Teran 2008, 164) V tento moment, kdy Carrillo slyší nabídku od krále, přichází deaktivace PCE a začíná konkrétní osobní kariéra Santiaga Carrillo, který se chce stát jedním z hlavních hráčů. (Palmero 2017) Po smrti Franca král poslal zprávu Santiagu Carrillovi, aby mu oznámil, že chce zavést demokratický režim, ale že legalizace komunistické strany bude muset být odložena nejméně o dva roky. Nicméně Carrillo nebyl ochotný neúčastnit se v prvních demokratických volbách. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) Adolfo Suárez po jmenování do funkce premiéra v tomto přesvědčení pokračoval a nepřestával ve vyjednávání se Santiagem Carrillem ohledně možné legalizace komunistické strany. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) Carrillo důvěřoval své pozici, hodnotě stranické disciplíny a centralizovaných a autoritářských metod vedení, podporován od politických a komunistických militantů. PCE se stala stranou s největším počtem militantů v anti frankismu, který byl sociálně menšinový. (Colomer 1998, 112)

4. 4. 3 Používané nástroje aktéra – analýza chování aktéra ve sledovaném období

V průběhu roku 1976 došlo v komunistické straně k významné změně strategie. Nová strategie Santiaga Carrilla se zaměřuje na jasné kroky. První z nich, aby i nadále strana demonstrovala svoji sílu v továrnách a na ulicích, čímž se udržuje jejich růst přes odborový svaz Comisiones Obreras. V oficiální odborové organizaci se komunisté aktivně účastní všech společenských konfliktů. Druhý krok spočívá v tom, že Santiago Carrillo se vrací z exilu a je přítomen španělskému politickému životu. Stručně řečeno jde Carrillovi o dosažení de facto legality, která nevyhnutelně povede k de jure. (Sanchéz-Teran 2008, 166) Carrillo se tajně vrátil z exilu do Španělska, kde byl zatčen 23. dubna. (Colomer 1998, 101) Nicméně

v případě neexistence projednávaných případů proti němu nemá vláda jinou možnost než ho propustit o osm dní později na základě soudního příkazu. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) V této době komunisté vykazovali poměrně vysoký stupeň organizační a mobilizační kapacity. (Colomer 1998, 101) Santiago Carrillo díky své přítomnosti v zemi rozvinul svoji rostoucí aktivitu tváří v tvář své straně a později i s dalšími představiteli opozice. Od tohoto okamžiku začíná PCE eskalací veřejné přítomnosti s rizikovým postojem. (Sanchéz-Teran 2008, 166)

Pro změnu strategie PCE musela učinit odvážné a důležité rozhodnutí, k tomu došlo v Římě, v Teatro delle Arti – dne 28. července 1976, kam se sjeli všichni členové ústředního výboru Komunistické strany Španělska. PCE požádala o uspořádání této schůzky ve Španělsku, avšak podle očekávání Ariasova vláda tuto žádost nepovolila. Program zahájený PCE z Říma je zázrakem moderování a spolupráce. Strana je odhodlána zajistit, že demokratický přechod bude v civilním klidu bez pomsty k respektování lidských práv, včetně svobody svědomí, náboženství, respektu ke katolické církvi a další církvím, které v zemi existují. Strana zaručuje, aby ozbrojené síly byly respektovány. Tato nabídka je nejmírnější věc, která byla slyšet ze rtů demokratické opozice, natož od komunistické strany, ve všech těchto letech. (Sanchéz-Teran 2008, 284) Od tohoto okamžiku má celá strategie PCE legalizaci, která jedná dvojím způsobem: dialogem k Suárezově vládě a testování její přítomnosti a její síly spojené s podporou Evropské komunistické strany zakořeněné v demokratických zemích. Důkazem toho je, že PCE implicitně podporuje zákon politické reformy. Carillo dále uvedl, že kdyby vláda oznámila legalizaci všech politických stran, mohli by v referendu hlasovat ano. (Sanchéz-Teran 2008, 285)

V lednu roku 1977 byl v ulici Atocha v Madridu proveden teroristický útok pravicových extremistů. Ti pronikli do kanceláře advokátů odborového svazu Comisiones Obreras a militantů komunistické strany. Pět advokátů bylo zabito a další čtyři lidé byli zraněni. Po těchto událostech uspořádala PCE a ostatní levicové strany masivní demonstraci. Suárez v reakci na masakr musel povolit v březnu oslavu summitu eurokomunismu v Madridu. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292) Útoky na Atochy vedly k tomu, že pod rukama Santiaga Carrilli se PCE stala nepostradatelnou pro demokratický projekt. Může být pochyb o tom, že to má spolu souvislost, ale potvrzuje to většina politických pamětí. Není pochyb o tom, že legalizace PCE začala bezprostředně poté. (Sánchez-Biosca 2016, 53)

Rozhodnutí o otázce legalizace komunistické strany bylo pro Suáreze extrémně nebezpečné. Proti legalizaci byli vojenští lídři a taky někteří důležití politici, kteří podporovali tranzici. Nicméně pro demokratický systém bylo důležité povolit všechny politické strany. (Linz and Stepan 1996, 96-97) Suárez zadal průzkum, aby vytvořil úsudek o postoji spontánní populace před legalizací komunistické strany. Průzkum provedený v říjnu 1976 ukázal, že 25 % je pro a 35 % proti. V březnu roku 1977, kdy byly propuštěny údaje o průzkumu společnosti Suárez, vykazovaly příznivé 40 % a nepříznivé 25 % a zbytek nerozhodl. Tento výsledek ukázal Suárezovi mimo jiné, že demokratický systém byl bez komunistů nemožný. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292) Komunistický vůdce představuje vážný problém pro vládu z pozice síly, takže Suárez rozhodl neprodlužovat problém a po vyjednání podmínek legalizace k ní přistoupit v dubnu roku 1977. (Soto Carmona 2005, 69) PCE zjemnila své poselství, aby byly přijaty širokými sociálními odvětvími a establishmentem. PCE přijala korunu a dvojbarevnou vlajku, jednotu Španělska a eurokomunismus, který demobilizoval jeho následovníky a vedl k opuštění republikánských požadavků a zřeknutí se strany povahy anti-frankistické jako zdroj identity a politického boje. (Casals 2016, 310)

V očekávání výsledku voleb schválila vláda královskou vyhlášku zákona o politických asociacích (El real decreto ley de Asociaciones políticas) 8. února 1977, který přepracovával mechanismus začlenění sdružení pod principem svobody a eliminuje preventivní kontrolu provádějící správu o procesu registrace zásahů. (Real Decreto-ley 12/1977, de 8 de febrero, sobre el derecho de asociación política 1977) Schválení této vyhlášky vyvolalo obrovské množství žádostí o registraci politických sdružení na ministerstvu vnitra. Dveře byly otevřeny všem politickým stranám, s výjimkou těch, které diskriminovaly některé občany, ty, kteří podléhali mezinárodním omezením, nebo ti, jejichž cíle nebo politické projevy zahrnovaly vytvoření totalitního systému. Královská vyhláška zákona o politických asociacích a zákon o politických asociacích nepředstavovaly žádnou překážku pro komunistickou stranu. Předseda strany, Santiago Carrillo, upravil stanovy skupiny tak, aby byly slučitelné se španělskými požadavky. Reakce na legalizaci komunistické strany ve frankistických kruzích byla turbulentní, obzvláště ve vojenské organizaci. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292)

Legalizace PCE byla veřejně oznámena měsíc a půl po rozhovoru mezi Suárezem a Carrillem dne 9. dubna 1977 na Bílou sobotu. (Colomer 1998, 108) Tento den je znám jako svatá červená sobota, den, kdy byla ve Španělsku legalizována komunistická strana.

(Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292) Začlenění PCE do procesu vyvolalo velké odmítnutí tvrdých sektorů režimu, ale poté, co se tajně Suárez setkal s generálním tajemníkem Santiagem Carrillo, Suárez konečně legalizoval komunisty v dubnu výměnou za jejich přijetí reformy, a tím i monarchie a jejích symbolů. (La legalización en 1977 del PCE por Adolfo Suárez 1977) Suárez byl obviněn z porušení smlouvy s armádou, která ale nikdy neexistovala. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292) Legalizace PCE způsobila napětí ve vládě a okamžitou rezignaci ministra námořnictva Gabriel Pita da Veiga. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) Tato událost byla bodem bez návratu přechodu, protože to bez jakýchkoli pochybností prokázalo inkluzivní charakter procesu demokratizace koruny. (Powell 2006, 17)

Rozhodnutí legalizovat PCE bylo výhradně politické a výsledkem komplexního a tajného jednání. Vláda postoupila věc Nejvyššímu soudu, který byl zablokován. Konečně, rada prokurátorů vydala zprávu, která umožňovala zápis strany do rejstříku politických sdružení, jak to požadovala PCE. V každém případě lze Carrillovi přisoudit dvě vítězství: de facto, ačkoli ne původně, volby v roce 1977 byly ústavodárné, o což usiloval. A díky tomu se tehdejší PCE také podílela na tvorbě ústavy z roku 1978. Carrillo tak pomohl přechodu dobrým směrem a zvolil dohodu. (Redondo 2017) Je tedy zřejmé, že španělská komunistická strana podpořila proces demokratizace (Linz and Stepan 1996, 96-97) Legalizace byla výsledkem dlouhých let bojů a obětování. Byla udělena jako ústupek plný překážek a náhrad. (Álvarez Tardío 2009, 25) Pro vládu Suáreze, navzdory rozzlobené reakci vojenských odvětví a některých členů frankistické politické kasty měla legalita komunistické strany velkou výhodu. Legitimizace procesu a vyvarování se konfliktu v příští volební soutěži, a to zejména mobilizace dělníků, čehož se vláda nejvíce obávala. (Saberes Erice 2012, 30)

Pozornost byla zaměřena na PCE v prvních všeobecných volbách. (Palomares, Preston and Escartín 2014, 290-292) V prvních demokratických volbách je Carrillo zvolen poslancem v Poslanecké sněmovně v Madridu. (Íñigo Mendaro Elío 2008, 2) Vstup komunistických návrhů do demokratického vývoje obohacoval proces přechodu, ale Carrillův zatvrzelý demokratický požadavek ze stranických ustanovení určil komunistické straně sekundární pozici, poté co se zpočátku ukázala jako politická síla, která mohla vést španělskou levici a jako opozice potřebná k rovnováze demokratického systému. (Pantoja Chaves 2010, 145) V prvních demokratických volbách byl výsledek pro komunistickou stranu nižší, než se očekávalo. (Rivas Arjona 2014, 46) Výsledky ukázaly opotřebení, jež utrpěla image

komunistické strany během více než čtyřiceti let, kdy byla zakázána. (Pantoja Chaves 2010, 148)

Po prvním neúspěchu ve volbách se eurokomunismus stal nezaměnitelným znakem španělské komunistické strany. (Saberes Erice 2012, 33) PCE se nacházela na IX. kongresu ve fázi změn. Tento kongres se konal od 19. do 23. dubna 1978 a změnil stanovy strany. Komunistický kongres byl také charakterizován opuštěním leninismu. Carrillo ospravedlnil toto rozhodnutí tak, že na jedné straně neznamenalo zřeknutí se původu strany (Říjnové revoluce) ani ducha leninismu a užívání marxistických metod, ale na druhé straně byl zdůrazněn anachronismus myšlenky Lenina a nebezpečí „transformace imperialistické války ve válku občanskou". Stejně tak Carrillo veřejně odmítl diktaturu proletariátu. (Donofrio 2013, 174-175) Na IX. kongresu PCE bylo ratifikováno uznání monarchie popsané jako „odpovědné rozhodnutí“ a „politický úspěch strany“, což potvrzuje ve svém druhém usnesení o Politice národního usmíření. Charakteristiky politické změny, i když se liší v řadě aspektů, co plánuje strana, potvrzují úspěch národní politiky usmíření národní a smlouva o svobodě. PCE potvrzuje i monarchii, komunistická strana Španělska, která je republikánská, přistoupila k tomuto problému z hlediska konkrétního pohledu dneška. Pokud monarchie upřednostňuje konsolidaci demokracie, dosažení ústavy, která utváří demokracii, PCE by považovala za vážnou chybu, která by ohrozila demokratický proces, zpochybňovat formu vlády. Zatímco monarchie není překážkou výkonu demokratického lidu, PCE nebude zpochybňovat současnou monarchickou formu vlády. (Donofrio 2014, 160)

Nicméně ani výsledky voleb v roce 1982 nebyly lepší. Komunistická strana zažila ve volbách debakl, když získala pouhé 3,2 %. (Elecciones Generales de 28 de octubre de 1982, 2003) Důsledkem tohoto debaklu byl Santiago Carrillo odstraněn z Generálního sekretariátu, v roce 1985 vyloučen z řídících orgánů a poté brzy ze strany odešel úplně. (Rivas Arjona 2014, 46)

Bez komunistické strany by se nic nemohlo posunout dopředu. Byla to hlavní anti frankistická opoziční strana, a proto její přítomnost v demokratizačním procesu byla nezbytná. (Ibáñez Salas, Soto Carmona and Serna 2015,212) Samotná ústřednost antikomunismu pro politický systém, který se zrodil z občanské války, je to, co učinilo legalizaci komunistické strany jednoznačným prokázáním přechodu k demokracii. (Sanchéz-Teran 2008, 289) Jedinečnost PCE spočívala ve smrti Franca, který se stavěl razantně proti ní a v její územní struktuře. Existovala PCE jako státní strana a také komunistické strany

národnostní v Katalánsku, Baskicku a Galicii, jejichž statusy byly nerovné. (Quirosa-Cheyrouze and Muñoz 2013, 235) Santiago Carillo prokázal velký smysl pro odpovědnost během let přechodu. Zásadní pro další vývoj bylo jeho jednání při přijetí španělské vlajky, rozhodování o jednotě Španělska, legalizování královské koruny a jeho umírněná role v procesu přípravy. (Rivas Arjona 2014, 363-364)

5. Komparace aktérů

Na samotný závěr této práce autorka přistoupí k provedení komparace vybraných vnitřních aktérů a jejich role v procesu demokratizace Španělska, aby mohl být naplněn cíl práce. A odpoví na druhou výzkumnou otázku, jak se lišilo zapojení jednotlivých vnitřních aktérů. Jak bylo zmíněno již v teoretické části, Španělsko je příkladem země, na kterou lze aplikovat teorii tranzitivního přístupu, která demokratizaci chápe jako proces, v kterém je kladen důraz na interakce, pakty a na analýzu vedenou elitami nedemokratických režimů a opozice. (Grugel 2002, 56-58) A proto se práce zaměřila na pět konkrétních aktérů, kteří se různým způsobem podíleli na interakci a tvorbě paktů, které vedly zemi k vytoužené demokracii. Protože bez aktérů, kteří měli zájem na tom, aby se Španělské království zařadilo k demokratickým zemím západní Evropy, by k tomu nemohlo pravděpodobně nikdy dojít.

Komparace bude provedena na základě předem definovaných kritérií, která reflektují zkoumaný problém. Na procesu demokratizace Španělska se podílela heterogenní skupina vnitřních aktérů, kteří byli vybráni a v této práci zpracováni ve čtyřech samostatných případech (z čehož jeden případ zahrnoval dva aktéry – krále Juana Carlose a premiéra Adolfa Suáreze, kteří jednali samostatně, ale jejich cíle a používané nástroje se částečně překrývaly). V práci bylo nutné zvolit široce vymezená kritéria, která nebudou limitovat schopnost zachytit komplexní a jedinečný přístup každého z vybraných aktérů.

Kritéria pro komparaci aktérů byla stanovena v metodologické části práce dvě. První kritérium se zabývalo otázkou, jaké cíle si vytyčili jednotliví aktéři v procesu demokratizace. A druhé, jaké konkrétní nástroje jednotliví aktéři používali k prosazení svých cílů a zda byly tyto cíle naplněny. V následujících dvou tabulkách budou stručně a přehledně shrnuty cíle a používané nástroje jednotlivých vnitřních aktérů, které nám poskytují základní informace pro samotnou komparaci a zodpovězení vytyčených výzkumných otázek této diplomové práce. Tyto tabulky jsou vypracovány na základě předešlých kapitol, které se zabývaly podrobnou analýzou jednotlivých případů v daném časovém období, v kterém se role a chování zadaných aktérů měnilo. První tabulka popisuje jednotlivé cíle, které si aktéři stanovili v průběhu zkoumaného období. Druhá tabulka navazuje na první a představuje konkrétní jednotlivé nástroje, které aktéři použili k naplnění svých vytyčených cílů a přispěli jimi menší či větší mírou k demokratickému procesu ve Španělsku.

Cíle vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska

PŘÍPADY	CÍLE AKTÉRŮ
Politické elity a) Král Juan Carlos	- stabilizace monarchie – konsolidace španělské koruny - zisk podpory elit – vytvoření politických mostů mezi znepřátelenými stranami - zisk důvěry španělského národa
Politické elity b) Adolfo Suárez	- změna v podobě dynamických reforem - legalizace politických stran a odborů - uspořádání všeobecných demokratických voleb
Církev Enrique Vicente y Tarancón	- normalizace vzájemných vztahů se státem - nezávislost církve na státu - udržování církve mimo politickou sféru
Armáda Gutiérrez Mellado	- reorganizace vojenských frankistických institucí - sjednocení ministerstva obrany - odstranění vojenských jednotek z politické sféry
Komunistická strana – PCE Santiago Carrillo	- legalizace komunistické strany - účast v prvních demokratických volbách - změna vnitřní strategie komunistické strany

Používané nástroje vnitřních aktérů

PŘÍPADY	POUŽÍVANÉ NÁSTROJE
Politické elity a) Král Juan Carlos	- první oficiální projevy – poprvé představil své vize celému Španělsku - komunikace s frankistickými elitami a opozicí – zejména s komunistickou stranou - dosazení Adolfa Suáreze jako premiéra, ten se tím zavázal k reformním činům - dosažení konsolidace monarchie a nového postavení krále v ústavě z roku 1978
Politické elity b) Adolfo Suárez	- ovlivňující rétorické politické projevy, které formovaly klíčové strategie Suáreze - vytvoření a schválení zákona o politické reformě - prosazení nové demokratické ústavy v kortesech i v referendu u španělského lidu - vytvoření politického demokratického bloku UCD
Církev Enrique Vicente y Tarancón	- dokument „Církev a politická komunita“ 1973 – první vymezení se proti Francovi, nezávislost na politické moci - Tarancónova kázání a poselství – veřejná podpora krále - základní dohody – potvrzení oddělení církve od státu, náboženská svoboda - Nóta o politické participaci – neutralita církve

Armáda Gutiérrez Mellado	- Královská vyhláška – transformace tří stávajících ministerstev v jedno ministerstvo obrany - Královský dekret – nová struktura ministerstva obrany - dosazení civilisty jako ministra obrany – civilista převzal odpovědnost obrany v zemi - Organický zákon o základních kritériích národní obrany a vojenské organizace – definuje pravomoci státu, de facto armády od politické moci
Komunistická strana – PCE Santiago Carrillo	- Sjezd komunistické strany (1976) – strategie PCE – podpoření demokratického přechodu - osobní vyjednávání Santiaga Carrilli s Juanem Carlosem a Adolfem Suárezem o legalizaci PCE - přijetí koruny, dvojbarevné vlajky, jednoty Španělska a opuštění republikánských požadavků - IX. komunistický kongres (1978) – úplné opuštění tvrdé linie komunismu

Jak bylo již zmíněno výše, na procesu demokratizace Španělska se podílela heterogenní skupina vnitřních aktérů, a proto jejich jednotlivé zapojení bylo odlišné. Lze bezesporu říčí, že hlavní roli v procesu demokratizace hrály politické elity v podobě krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze. Jak je patrné z dílčích analýz, tak král byl aktér, který nastartoval přechod Španělského království k demokratickému režimu. Po svém jmenování králem sdělil během svého prvního oficiálního projevu své vize o budoucnosti Španělska. Tento projev nelze označit za zcela rupturistický, protože si král dozajista nechtěl poštvat proti sobě frankistické elity, tak nicméně už tento projev předznamenal jeho demokratické tendence. Ty prokázal i během komunikace s frankistickými elitami a opozicí, kde se zejména angažoval v komunikaci se Santiagem Carrillem, představitelem komunistické strany. Jeho nejvýznamnější krok, který bylo možné ocenit až s postupem času, bylo jmenování Adolfa

Suáreze premiérem. Tento krok zapříčinil urychlení samotné tranzice. Král vstupoval do tohoto období jako ústavní monarcha, který měl velké pravomoci. O tyto pravomoci postupně přišel na základě naplnění Zákona o politické reformě a poté byla jeho role specifikována i v nové ústavě. Král Juan Carlos vstupoval do své funkce jako velmi silná osobnost, která získala po generálu Francovi práva měnit chod země. Ale s tímto privilegiem král nezískal podporu u politických elit, veřejnosti a dalších důležitých aktérů v zemi. Na konci sledovaného období král Juan Carlos sice přišel o většinu svých pravomocí, ale vyšel z toho jako vítěz. Stal se uznávaným králem a symbolem monarchie v zemi, kde si dokázal díky svým činům získat podporu veřejnosti a oporu politických elit v zemi. Cíle, které si vytyčil král na počátku svého kralování, tak zcela naplnil a podařilo se mu to, co mnozí a zejména frankistická opozice vůbec neočekávali.

Adolfo Suárez byl hlavním partnerem Juana Carlose při budování demokracie v zemi. Svými brilantními rétorickými projevy, během kterých formuloval klíčové strategie, si podmanil španělskou veřejnost. Byl to právě on, kdo dokázal vytvářet a poté prosadit důležité zákony jako byl Zákon o politické reformě a vypracovat novou ústavu, kterou se mu podařilo obhájit před španělskými kortesy a u španělských občanů v referendu. A byl to také on, kdo vyhrál první parlamentní volby a dokázal sestavit první demokraticky zvolenou vládu ve Španělsku. Adolfo Suárez prosadil před kortesy i před španělským lidem novou ústavu, která znamenala jeden z klíčových momentů pro nově vznikající demokratickou zemi. Role krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze byly do jisté míry totožné. Oba si vytyčili k prosazení cíl, kterým bylo demokratické Španělsko. Je zřejmé, že Adolfo Suárez byl velmi ovlivněn samotným králem Juanem Carlosem ve svých rozhodnutích a jednáních, nicméně i on prokázal, že byl tou správnou osobou, která měla provést výkonnou funkci v procesu tranzice. Jak je patrné z analýzy, role politických elit byla klíčová, a je nezbytné vyzvednout pozici krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze nad zbylými aktéry. Nicméně nelze opomenout, že i další zkoumaní aktéři přispěli svým jednáním Španělsku na jeho cestě k demokracii.

Církev a armáda měla během frankistického režimu velmi důležitou roli, a proto se tito aktéři stali velmi významnými i pro samotnou pozdější tranzici. Jejich role byly však velmi odlišné. Církev byla vůbec prvním aktérem, který začal oficiálně svojí vlastní demokratickou transformaci ve Španělsku již v období Francova režimu. Velký vliv na to měl Druhý vatikánský koncil a papež Pavel VI., který vyjádřil nesouhlas s Francovým režimem. Církev se na základě dokumentu z roku 1973 zřekla svých politických funkcí ve Francově

režimu a požadovala oddělení církve od státu, jak to stanovil Druhý vatikánský koncil. Církev hned od počátku podpořila demokratizační proces a nového krále Juana Carlose. Kardinál Tarancón se veřejně přihlásil k podpoře nového krále ve svých kázáních a posláních. A jelikož velká část španělské populace byla křesťanského vyznání, hrála tato Tarancónova gesta důležitou roli v získání důvěryhodnosti pro krále u španělského lidu. Kardinál Tarancón s pomocí krále a premiéra Suáreze provedl tranzicí i samotnou církev, která netoužila po tom, zapojovat se do veřejného politického života, ale chtěla si zachovat svoji roli v podobě úplné neutrality. Kardinál Tarancón vyzval křesťany před prvními volbami, aby vyjádřili své preference, ale samotná církev se zdržela podpory jakékoliv politické strany. Církev se stala pro krále rovnocenným partnerem, který ho zejména v prvních letech jeho vládnutí velmi podpořil, a i díky tomu byly cíle kardinála Tarancóna naplněny.

Armádu jako takovou lze považovat za nejproblematičtějšího aktéra z vybraných případů. Armáda byla po celou dobu tranzice nejvíce rozporuplným aktérem. Část militantů se stále přikláněla k frankistickým tradicím a chtěla si uchovat svoji politickou moc v zemi. Na druhou stranu generál Gutiérrez Mellado, který zastával různé vysoké funkce i funkci ministra obrany, byl přesvědčený, že je nutná reorganizace a transformace frankistických militantních struktur. Tento vnitřní spor v armádě nakonec vyústil až k pokusu o nepovedený státní převrat v roce 1981, který je znám jako den 23-F. Lze tedy říci, že generálu Gutiérrezi Melladovi se nepodařilo zcela naplnit své cíle, a to zejména v bodě odstranění vojenských jednotek z politické sféry. Ač oficiálně k tomu na základě dohod a nově sepsané ústavy došlo, tak reálně generál Mellado nedokázal demokraticky zpacifikovat armádu, která byla po celou dobu tranzice roztříštěna. A k její konečné reformě došlo až později po roce 1982.

Komunistickou stranu v čele se Santiagem Carrillou lze považovat za nejkontroverznějšího aktéra, který se podílel na demokratizaci Španělska. I přesto jeho role byla důležitá a toho si byly politické elity v podobě krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze vědomy. Nutnou přítomnost komunistické strany v procesu demokratizace podtrhuje její role v předchozím frankistickém režimu. Strana byla zakázána a Franco se stavěl po celou dobu režimu razantně proti ní. Charakteristikou frankistického režimu byl antikomunismus, který vznikl po občanské válce, a to učinilo z legalizace komunistické strany signifikantní prokázání přechodu k demokracii a odpoutání se od frankistických postojů. Samotná komunistická strana musela projít vlastní proměnou, protože jinak by nebylo možné ji přijmout jako rovnocenného partnera pro politické elity. Změnu strategie ustanovil sjezd

komunistické strany v roce 1976, který podpořil demokratický proces ve Španělsku, a strana ustoupila z velké části svých požadavků, které byly ideologicky typické pro komunistickou stranu. To vše Santiago Carrillo obětoval proto, aby dosáhl svého hlavního cíle, legalizace strany. Komunistická strana toho dosáhla v roce 1977. Od této doby se komunistická strana včele se Santiagem Carrillou mohla začít oficiálně podílet na politickém procesu v zemi a účastnit se prvních demokratických voleb, což bylo hlavní metou předsedy Santiaga Carrilli. Komunistická strana sice hrála menší roli v demokratizaci Španělska než zbylí aktéři, ale i přesto se stala určitým symbolem pro dovršení této demokratické cesty.

6. Závěr

„El futuro no está escrito, porque sólo el pueblo puede escribirlo.“

„Budoucnost není napsána, protože pouze národ ji může psát.“

(Diez frases célebres de Adolfo Suárez 2014)

Tuto frázi pronesl premiér Adolfo Suárez při prezentaci svého projektu Zákona o politické reformě v roce 1976. Znázorňuje dvě klíčové myšlenky španělské tranzice. Za prvé, že v prvních letech tranzice nebylo zcela jasné, že bude demokratizace vykonána relativně klidným a rychlým způsobem a zda bude vůbec úspěšná. Za druhé, premiér Adolfo Suárez v této frázi zdůraznil důležitost španělského národa. A ačkoliv byla španělská tranzice vykonána pouze několika konkrétními aktéry, kteří pocházeli z elit společnosti, tak bez souhlasu španělského národa by nebylo možné dojít k pozitivnímu konci.

Předložená diplomová práce se zabývala rolí vnitřních aktérů v procesu demokratizace Španělska. Práce si kladla za cíl provést analýzu a komparaci rolí vybraných vnitřních aktérů. Příklad Španělska dokazuje, že přechod k demokracii je úspěšný, pokud opoziční síly akceptují to, že mají větší šanci prosadit své mocenské zájmy ve volbách než v revolučním převratu. V úvodní části se diplomová práce věnovala metodologickému hledisku práce, která je koncipována jako komparativní případová studie, která využívá metodu kontrastu kontextů, která je empiricky zaměřeným typem výzkumu. Cílem byla tedy analýza jednotlivých případů jako takových. Práce si nekladla za cíl vytvářet nové teoretické závěry či zobecnění. Práce si naopak stanovila za cíl odhalit specifické rysy jednotlivých případů. Pro dodržení komparativní metody byla splněna její základní pravidla. Bylo nutné definovat jednotlivé objekty komparace, kterými jsou vybraní vnitřní aktéři demokratizace Španělska. Autorka si stanovila kritéria, která reflektují zkoumaný problém. Bylo nutné zvolit široce vymezená kritéria z důvodu notně diverzifikované skupiny vnitřních aktérů, aby mohl být zachycen přístup každého z vybraných aktérů. Je nutné dodat, že práce zcela opomíjí vnější aktéry, kteří mohli mít vliv na procesu. Nicméně z předchozího výzkumu literatury je zřejmé, že v konkrétním případu Španělska vnější aktéři měli marginální roli a tranzice proběhla uvnitř země.

Teoretická část práce se zabývá definicí pojmů demokracie a demokratizace. Vysvětlení těchto konceptů bylo nezbytné pro další části práce. Oporou práce byl tranzitivní

přístup, který vysvětluje přechod k demokracii jako vědomý konstrukt zainteresovaných autorů. Třetí část práce se věnovala podrobné analýze vybraných vnitřních aktérů. Z této kapitoly si můžeme vyvodit odpověď na první výzkumnou otázku. Tedy jakou roli hráli jednotliví vnitřní aktéři v přechodu k demokracii ve Španělsku. Autorka nejdříve analyzovala politické elity, které zahrnovaly krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze. Jako další aktér byla analyzována role církve a kardinála Enrique y Vicente Tarancóna. Třetím aktérem byla armáda a generál Gutiérrez Mellado. Na závěr této části byla analyzována role komunistické strany včele s jejím leaderem Santiagem Carrillou.

Poslední část diplomové práce se zabývá již samotnou komparací vnitřních aktérů Španělska. A poskytuje tak odpověď na druhou výzkumnou otázku, která si kladla za cíl zjistit odpověď na to, jak se odlišovalo zapojení jednotlivých vnitřních aktérů v procesu demokratizace. Potřebné informace k zjištění odpovědi byly autorkou shrnuty do přehledné tabulky, kde jsou zaznamenány konkrétní nástroje, které aktéři využili pro dosažení svých cílů, a na základě těchto nástrojů je možné analyzovat, jak se odlišovala role jednotlivých aktérů dle jejich činů.

Nejdůležitější roli v procesu demokratizace Španělska jistě sehrály politické elity, konkrétně tedy král Juan Carlos a Adolfo Suárez. Král Juan Carlos byl prvním nejdůležitějším aktérem, který po smrti generála Franca začal s postupným procesem demokratizace Španělska. Nicméně velký obrat v procesu nastal až ve chvíli, kdy jmenoval do funkce premiéra Adolfa Suáreze. Ten proces tranzice urychlil a během několika málo let dokázal prosadit všechny důležité zákony a novou demokratickou ústavu, která přeměnila Španělsko z ústavní monarchie na monarchii parlamentní, což znamenalo snížení role krále v politických procesech, a naopak navýšení role parlamentu. Bez těchto dvou výrazných osobností by bylo jen velmi těžké dosáhnout kýženého cíle demokracie. Nelze však ubírat důležitost zapojení dalších aktérů do procesu demokratizace. Jak je již zmiňováno výše, armáda i církev byly dvě signifikantní instituce v předchozím frankistickém režimu, a proto bylo důležité usměrnit jejich roli v novém režimu. Církev, a především role kardinála Tarancóna byla významná. Kardinál Tarancón již hned od počátku podpořil krále Juana Carlose ve svých kázáních a poselstvích. Byl tak jediným aktérem, který mu důvěřoval hned od počátku změn. Za nejproblematičtějšího aktéra lze označit armádu. Část armády se nechtěla vzdát své velké role v bývalém režimu, a proto bylo velmi těžké ji nějakým způsobem sjednotit a pacifikovat. O to se pokoušel generál Gutiérrez Mellado, kterému se podařilo dosáhnout důležitých

reforem v podobě vzniku jednoho ministerstva obrany a dalších reorganizačních kroků. To sehrálo důležitou roli v procesu demokratizace. Na druhou stranu se ale její roztříštěnost snažila nabourat demokratický proces již zmiňovaným pokusem o státní převrat. Posledním, a asi nejkontroverznějším aktérem byla zvolena komunistická strana se svým výrazným leaderem Santiagem Carrillou, který ji po dobu Francova režimu vedl z exilu. Role, kterou sehrála španělská komunistická strana, byla sice menší než u ostatních aktérů, ale přesto byla důležitá. Komunistická strana byla nejvýraznější opozicí proti frankistickému režimu, který se ostře vyhraňoval proti ideologii komunismu. A proto bylo i jen ze symbolického hlediska důležité ji legalizovat, aby se mohla podílet na tvorbě nového demokratického uspořádání Španělského království.

Jak již autorka zmiňuje v úvodu práce, španělský přechod k demokracii by se mohl jevit jako téma badatelsky již vyčerpané. Tato práce poskytuje odlišný aspekt, z jehož hlediska bylo možné zkoumat španělskou tranzici. Ač je téma této diplomové práce historické, její přínos autorka vidí především v uceleném zpracování analýzy vnitřních aktérů, která si nekladla za cíl analyzovat pouze všeobecně prosazované politické elity v podobě krále Juana Carlose a Adolfa Suáreze, ale zaměřila se na širší spektrum aktérů, což v česky psaných odborných pracích není zcela běžné.

7. Použité zdroje a literatura

Všechny online zdroje byly ověřeny k 26. 11. 2017.

7. 1 Primární zdroje

23-F: La noche más larga. 1991. RTVE. 30. 1. 2009 online dostupné z: http://www.rtve.es/alacarta/videos/fue-noticia-en-el-archivo-de-rtve/23-noche-mas-larga/395354/

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre la asistencia religiosa a las Fuerzas Armadas y el Servicio Militar de clérigos y religiosos. 1979 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29492

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos económicos. 1979 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29490

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos. 1979 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29489

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre Enseñanza y Asuntos Culturales. 1979 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29491

Concordato entre la Santa Sede y España. 1953 online dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19530827_concordato-spagna_sp.html

Constitución Española. 1978 online dostupné z: https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf

Deklarace o náboženské svobodě (Dignitatis Humanae). 1965 online dostupné z: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_cs.html

Discurso Adolfo Suárez con el que hizo célebre la frase "puedo promoter y prometo". 1977. RTVE online dostupné z: http://www.rtve.es/alacarta/audios/personajes-en-el-archivo-de-rtve/discurso-adolfo-suarez-hizo-celebre-frase-puedo-prometer-prometo/2460230/

Discurso de Adolfo Suárez en la Cortes (9 de junio de 1976). In: Suárez, Adolfo. 1978. *Un nuevo horizonte para España: Discursos del presidente del gobierno: 1976–1978.* Vol. 21. Madrid: Servicio Central de Publicaciones, Secretaría General Técnica, Presidencia del Gobierno.

Discurso de Juan Carlos I en el acto de su coronación. 1975. RTVE. 18. 1. 2008 online dostupné z: http://www.rtve.es/alacarta/videos/fue-noticia-en-el-archivo-de-rtve/discurso-juan-carlos-acto-su-coronacion/344072/

Discurso de Proclamación de Don Juan Carlos I como Rey de España, 22 de noviembre de 1975. 1975 online dostupné z: http://www.fororeal.net/docshistoricos5.htm

Elaboración y aprobación de la Constitución Española de 1978. 2003. Constitución Española online dostupné z: http://www.congreso.es/consti/constitucion/elaboracion/index.htm

Elecciones Generales de 28 de octubre de 1982. 2003. Constitución española online dostupné z: http://www.congreso.es/consti/elecciones/generales/resultados.jsp?fecha=28/10/1982

El testamento político de Francisco Franco. 1975, RTVE. 19.11 2015 online dostupné z: http://www.rtve.es/rtve/20151119/espanoles-franco-muerto/192577.shtml

Enrique y Tarancón, Vicente. 1975. *Homilia de la coronación,* online dostupné z: http://www.mpr.gob.es/servicios2/publicaciones/vol03/pag_05.html

Instrumento de Ratificación de España al Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado Español. 1976 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1976-18294

La Iglesia y la Comunidad Política. 1973 online dostupné z: https://linz.march.es/documento.asp?reg=r-12302

La Santa Sede nombra obispos para siete diócesis españolas. 1971 online dostupné z: http://linz.march.es/Ficha.asp?Reg=R-44524

La legalización en 1977 del PCE por Adolfo Suárez. 1977. RTVE. 26. 2. 2010 online dostupné z: http://www.rtve.es/alacarta/videos/fue-noticia-en-el-archivo-de-rtve/legalizacion-1977-del-pce-adolfo-suarez/705680/

Ley 1/1977, de 4 de enero, para la Reforma Política. 1977 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-165

Ley 62/1969, de 22 de julio, por la que se provee lo concerniente a la sucesión en la Jefatura del Estado. 1969 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1969-915

Ley 85/1978, de 28 de diciembre, de Reales Ordenanzas de las Fuerzas Armadas. 1978 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-868

Ley de sucesión en la Jefatura del Estado de 26 de julio de 1947. 2015 online dostupné z: http://www.cervantesvirtual.com/obra/ley-de-sucesion-en-la-jefatura-del-estado-de-26-de-julio-de-1947/

Ley Orgánica 6/1980, de 1 de julio, por la que se regulan los criterios básicos de la defensa nacional y la organización militar. 1980 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-14755

Ley Orgánica 9/1980, de 6 de noviembre, de reforma del Código de Justicia Militar. 1980 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-25460

Ley Orgánica del Estado, número 1/1967, de 10 de enero. 1967 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1967-5

Los Pactos de la Moncloa. 1977. online dostupné z: http://www.mpr.gob.es/servicios2/publicaciones/vol17/index.html

Mellado recrimina la actitud del golpista Antonio Tejero el 23-F. 1981. RTVE. 30. 1. 2008 online dostupné z: http://www.rtve.es/alacarta/videos/fue-noticia-en-el-archivo-de-rtve/manuel-gutierrez-mellado-recrimina-actitud-del-golpista-antonio-tejero-23/395105/

Monseñor Tarancón: No es esta hora de tragedias ni de pánicos. 1975 online dostupné z: http://linz.march.es/Ficha.asp?Reg=R-41446

Nota sobre el referendum constitucional. 1978 online dostupné z: http://auladsi.net/recursos-dsi/documentos-de-las-conferencias-episcopales/

Orientaciones cristianas sobre participación política y social. 1976 online dostupné z: http://linz.march.es/Documento.asp?Reg=r-45524

Promoción de la Ley para la Reforma Política. 1976. RTVE online dostupné z: http://www.rtve.es/noticias/muere-adolfo-suarez/discursos/

Proyecto de ley de reforma política. 1976. El País online dostupné z: https://elpais.com/diario/1976/09/12/espana/211327201_850215.html

Real Decreto 1558/1977, de 4 de julio, por el que se reestructuran determinados Organos de la Administración Central del Estado. 1977 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-15200

Real Decreto 2723/1977, de 2 de noviembre, por el que se estructura orgánica y funcionalmente el Ministerio de Defensa. 1977 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-26516

Real Decreto-ley 12/1977, de 8 de febrero, sobre el derecho de asociación política. 1977 online dostupné z: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-3663

7. 2 Sekundární zdroje

Águila, Rafael del, Ramón Cotarelo, Eduardo García de Enterría, and Centro de Investigaciones Sociológicas (Madrid). 1992. *Transición Política y Consolidación Democrática. España: 1975–1986.* 1a. ed. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

Álvarez Tardío, Manuel. 2009. *La política de la libertad en la posguerra europea y la transición española a la democracia.* Foro de Educación, vol. 7 n. 11. p. 9-37 online dostupné z: http://forodeeducacion.com/ojs/index.php/fde/article/view/123

Ángel Noceda, Miguel. 2017. *Los Pactos de la Moncloa, el acuerdo que cambio España hace 40 años.* El País online dostupné z: https://politica.elpais.com/politica/2017/10/20/actualidad/1508514039_177535.html

Arce, Rafael Simón. 2010. *La Iglesia católica española en la Transición desde el franquismo.* Universidad Complutense de Madrid. online dostupné z: http://www.nadieseacuerdadenosotras.org/WEB_SECCIONES_14_8_10/IGLESIA_SECCION_FEMENINA/PDF_IGLESIA_SF/La_Iglesia_catolica_espanola_en_la_Transicion_desde_el_franquismo.pdf

Balík, Stanislav, and Kubát, Michal. 2004. *Teorie A Praxe Totalitních A Autoritativních Režimů*. Praha: Dokořán.

Benet, Vicente J. 2016. *Usos mediáticos del carisma de Dolores Ibárruri en los inicios de la transición 1.* Estudios Sobre El Mensaje Periodistico 22 (1): 77-99.

Bernecker, Walther. 1996. *El papel político del rey Juan Carlos en la transición*. Revista de estudios políticos, n. 92 online dostupné z: http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=27390

Brassloff, Audrey. 1984. *Iglesia y sociedad en España. Continuidad y cambio.* BOLETÍN AEPE no. 31 online dostupné z: http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/aepe/pdf/boletin_31_16_84/boletin_31_16_84_10.pdf

Cárcel Ortí, Vicente. 2003. *La Iglesia y La Transición Española*. 1a. ed. Vol. 35. Valencia: EDICEP.

Casals, Xavier. 2016. *La Transición Española: El Voto Ignorado De Las Armas.* Barcelona: Pasado & Presente.

Castro Torres, Carmen. 2010. *La prensa en la transición española, 1966-1978*. Madrid: Alianza.

Colomer, Josep Maria. 1998. *La transición a la democracia: El modelo español*. Barcelona: Anagrama.

Cruz, Rubén. 2014. *Juan Carlos y Tarancón, la transición a dúo.* La Razón online dostupné z: https://www.unav.edu/documents/10174/1923927/RAZFE140605004.PDF

Dahl, Robert A. 1995. *Demokracie A Její Kritici*. Praha: Victoria Publishing

Diez frases célebres de Adolfo Suárez. 2014. Muy Historia online dostupné z: https://www.muyhistoria.es/contemporanea/articulo/10-frases-celebres-de-adolfo-suarez-951395601978

Donofrio, Andrea. 2013. *El final del Eurocomunismo y el partido comunista de España (PCE).* Studia Historica. Historia Contemporánea 31: 167.

Donofrio, Andrea. 2014. *El PCE en su etapa eurocomunista durante la transición democrática.* In España en democracia: Actas del IV Congreso de Historia de Nuestro Tiempo online dostupné z: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4847615

Dvořáková, Vladimíra, and Jiří Kunc. 1994. *O Přechodech k Demokracii*. Studie. Praha: Sociologické nakladatelství.

Frieyro de Lara, Beatriz. 2006. *Las Fuerzas Armadas españolas en la Transición a la democracia.* Revista de Historia Actual, n. 4 p. 173-183 online dostupné z: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2330127

Grugel, Jean. 2002. *Democratization: A Critical Introduction.* Houndmills: Palgrave.

Ibáñez Salas, José Luis, Soto Carmona, Álvaro and Serna, Justo. *La Transición*. Madrid: Sílex, 2015.

Hloušek, Vít, and Lubomír Kopeček. 2003. *Demokracie: Teorie, Modely, Osobnosti, Podmínky, Nepřátelé A Perspektivy Demokracie.* Ediční Řada Sborníky. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Huntington, Samuel P. 2008. *Třetí Vlna: Demokratizace Na Sklonku Dvacátého Století.* Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury).

Huntington, Samuel P. 2009. *How Countries Democratize*. Political Science Quarterly. 124(1), s. 31-69

Chalupa, Jiří. 1997. *Jak Umírá Diktatura: Pád Frankova Režimu Ve Španělsku.* Olomouc: Votobia.

Karl, Terry Lynn and Philippe C. Schmitter. 1991. *Modes of transition in Latin America, Southern and Eastern Europe*. International Social Science Journal., 43(127), s. 269-284

Karlas, Jan. 2008. Komparativní případová studie. In Drulák, P.: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích.* Praha: Portál, s. 62-91.

Kořan, Michal. 2008. Jednopřípadová studie. In Drulák, P.: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích.* Praha: Portál, s. 29-60

La Constitución, aprobada, aunque con mayor índice de abstención de lo previsto. 1978. El País online dostupné z: https://elpais.com/diario/1978/12/07/portada/281833202_850215.html

Lincoln, Abraham. 1863. *The Gettysburg Address*. online dostupné z: http://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/gettysburg.htm

Linz, Juan J., and Alfred C. Stepan. 1996. *Problems Of Democratic Transition And Consolidation: Southern Europe, South America, And Post-Communist Europe.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Lipset, Seymour Martin. 1960. *Political Man: The Social Bases Of Politics.* Garden City: Doubleday & company.

Martín de Santa Olalla, Pablo. 2008. *El Cardenal Tarancón*. online dostupné z: http://www.transicion.org/81biografias.php

Martín de Santa Olalla, Pablo. 2012. *El cardenal Tarancón y la transición a la democracia.* Fundación Transición Española, Madrid online dostupné z: http://www.transicion.org/90publicaciones/DT5_PMartinSantaOlalla.pdf

Mendaro Elío, Íñigo. 2008. *Manuel Gutiérrez Mellado*. Fundación Transición Española, Madrid online dostupné z: http://www.transicion.org/80bios/GutierrezMellado.pdf

Morán, Gregorio. 2009. *Adolfo Suárez: Ambición y destino*. Madrid: Debate.

Nasarre, Eugenio. 2012. *"La cuestión religiosa" en la transición.* Pensamiento Político, no. 35, s. 113-129 online dostupné z: http://www.jstor.org/stable/23265792

Navajas Zubeldía, Carlos. 2014. *La transición militar, una transición larga (1975-1989).* España en democracia: Actas del IV Congreso de Historia de Nuestro Tiempo online dostupné z: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4847509

Núñez García, Víctor Manuel and Calero Delgado, María Luisa. 2009. *Diario Odiel, evolución del discurso periodístico en el contexto de la transición a la democracia en España*. Revista de Historia Actual, n. 18, p. 77-90 online dostupné z: http://www.historia-actual.org/Publicaciones/index.php/haol/article/view/285

Ortí Bordás, José Miguel. 2009. *La transición desde dentro*. Vol. 20. Barcelona: Planeta.

Palmero, Fernando. 2017. *Carrillo, ¿ Traidor o Estadista?*. El Mundo online dostupné z: http://www.elmundo.es/espana/2017/04/14/58e6933cca4741001e8b4604.html

Palomares León, Cristina, Preston Paul and Escartín Ana. 2014. *Sobrevivir después de Franco: Evolución y triunfo del reformismo, 1964-1977.* Madrid: Alianza Editorial.

Pantoja Chaves, Antonio. 2009. *El discurso político de Adolfo Suárez durante la transición. aplicaciones metodológicas*. Tejuelo: Didáctica De La Lengua y La Literatura. Educación, n. 5 online dostupné z: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2983573

Pantoja Chaves, Antonio. 2010. *El discurso político de Santiago Carrillo durante la Transición. Aplicaciones metodológicas.* Tejuelo: Didáctica De La Lengua y La Literatura. Educación, n. 7 online dostupné z http://relatec.unex.es/revistas/index.php/tejuelo/article/view/2431

Powell, Charles. 2006. *El camino a la democracia en España.* Instituto de Estudios de la Democracia, Universidad CEU-San Pablo.

Pradera, Javier. 2014. *La transición española y la democracia.* Madrid: FCE.

Prego, Victoria. 1999. *Diccionario de la Transición.* Barcelona. Plaza&Janés.

Puell de la Villa, Fernando. 2012. *La transición militar*. Fundación Transición Española, Madrid online dostupné z: http://www.transicion.org/90publicaciones/DT_6_WEB.pdf

Quirosa-Cheynouze y Muñoz, Rafael. 2007. *Historia De La Transición En España: Los Inicios Del Proceso Democratizador.* Madrid: Biblioteca Nueva.

Quirosa-Cheyrouze y Muñoz, Rafael. 2013. *Los Partidos En La Transición: Las Organizaciones Políticas En La Construcción De La Democracia Española*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Reales Ordenanzas de 1978. 2016. Ministerio de Defensa online dostupné z: http://www.defensa.gob.es/RROO_2009/rroo_1978.html

Redondo, Javier. 2017. *Sabadazo: El día que Suárez legalizó el PCE*. El Mundo online dostupné z: http://www.elmundo.es/espana/2017/04/09/58e66d14268e3e5e3b8b4698.html

Rivas Arjona, Mercedes. 2014. *La Transición española: un éxito colectivo.* Revista Aequitas Vol. 4 online dostupné z: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4810067

Rivas Arjona, Mercedes. 2014. *El reinado de Juan Carlos I: la presidencia de Adolfo Suárez, 1976-1981*. Madrid: Dykinson

Rustow, Dankwart Alexander. 1970. *Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model.* In: Comparative Politics 2, no. 3, s. 337-363 online dostupné z: http://www.jstor.org/stable/421307

Říchová, Blanka. 2006. *Přehled Moderních Politologických Teorií: [Empiricko-Analytický Přístup V Soudobé Politické Vědě]*. Vyd. 2. Praha: Portál.

Saberes Erice, Francisco. 2012. *De la reconciliación nacional a la crisis de la transición evolución histórica del PCE. Partido Comunista de España.* Madrid online dostupné z: http://www.pce.es/descarga/formacionpce2.pdf

Sánchez-Biosca, Vicente. 2016. *PCE, Santiago Carrillo: Enero de 1977 o el giro sacrificial de la transición 1.* Estudios Sobre El Mensaje Periodistico 22 online dostupné z: http://dx.doi.org/10.5209/rev_ESMP.2016.v22.n1.52582

Sánchez-Terán, Salvador. 2007. *Tarancón, una clave de la Transición.* abc.es online dostupné z: http://www.abc.es/hemeroteca/historico-01-12-2007/abc/Opinion/tarancon-una-clave-de-la-transicion_1641442227134.html

Sánchez-Teran, Salvador. 2008. *La Transicion Síntesis y Claves.* Vol. 15. Barcelona: Planeta.

Santana González, Juan Antonio. 2014. *Configurando conciencia democrática: Contenido propagandístico, proyecto democrático y reconciliación nacional en los anuncios televisos duranteel primer gobierno de Adolfo Suárez (Julio 1976 – Junio 1977).* Historia Actual, n. 33 online dostupné z: http://www.historia-actual.org/Publicaciones/index.php/haol/article/viewArticle/847

Schumpeter, Joseph Alois. 2004. *Kapitalismus, Socialismus A Demokracie.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Soto Carmona, Alvaro. 2005. *Transición y cambio en España: 1975-1996.* Madrid: Alianza Editorial.

Suárez: "No quiero que el sistema democrático sea un paréntesis en la historia de España". 1981. El País online dostupné z: https://elpais.com/diario/1981/01/30/espana/349657205_850215.html

Tamames, Ramón. 2017. *El cardenal Tarancón, en el recuerdo.* El Español online dostupné z: http://www.elespanol.com/opinion/tribunas/20170628/227347264_12.html

Tamayo, Juan José. 2007. *Tarancón y la Transición democrática española.* El Diario Vasco online dostupné z: http://www.diariovasco.com/prensa/20070510/opinion/tarancon-transicion-democratica-espanola_20070510.html

Ubieto Arteta, Antonio. 1995. *Dějiny Španělska*. Dějiny Států. Praha: Lidové noviny.

Whitehead, Laurence. 2002. *Democratization: Theory And Experience.* Oxford Studies In Democratization. Oxford: Oxford University Press.

Zugasti, Ricardo. 2007. *La forja de una complicidad: Monarquía y prensa en la transición española (1975-1978).* Vol. 44. Madrid: Fragua.

Ženíšek, Marek. 2006. *Přechody K Demokracii V Teorii A Praxi.* Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.